

XLinguae.eu

A Trimestrial European Scientific Language Review

J
a
n.

2
0
1
0

ISSN 1337-8384

1/2010

*Language
is the blood
of the soul
into which
thoughts run
and out
of which
they grow.*

(O.W. Holmes)

Vzdelávanie Don Bosca ; P.O. BOX 33, 949 11 Nitra, Slovakia
tel.: 00421907522655; fax: 00421377731437; mail: xlinguae@xlinguae.eu; www.xlinguae.eu
XLinguae.eu, Issue 1, January 2010; ISSN 1337-8384
XLinguae.eu © Vzdelávanie Don Bosca

Vzdelávanie Don Bosca; P.O. BOX 33, 949 11 Nitra, Slovakia
Tel.: 00421907522655; fax: 00421377731437; mail: xlinguae@xlinguae.eu; web: www.xlinguae.eu
XLinguae.eu; Scientific Review registered by the Ministry of Culture, No EV2747/2008
XLinguae.eu © Vzdelávanie Don Bosca, January 2010; ISSN 1337-8384

Editor-in-chief:

Doc. PaedDr. Silvia POKRIVČÁKOVÁ, PhD., Department of Language Pedagogy and Intercultural Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Managing editor:

Jana BÍROVÁ, Department of Romanic Languages, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Scientific board:

Assoc. prof. doctor Tibor BERTA, Department of Hispanic Studies, University of Szeged, Hungary; **doc. PhDr. Eva DEKANOVÁ, PhD.,** Department of Russian Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **Doctor Armand HENRION,** Haute école de Blaise Pascal, Faculty of Pedagogy in Bastogne, Belgium; **Prof. PaedDr. Zdenka GADUŠOVÁ, CSc.,** Department of English and American Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **Prof. Olga GALATANU,** University of Nantes, France; **Beáta HOCKICKOVÁ, PhD.,** Department of German Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **Prof. PhDr. Pavol KOPRDA, CSc.,** Department of Romanic Languages, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **doc. PhDr. Viera MARKOVÁ, PhD.,** Department of Romanic Languages, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **doc. PhDr. Anton POKRIVČÁK, PhD.,** Department of English and American Studies, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **assoc. prof. Dr. Linas SELMISTRAITIS,** Department of English Philology, Faculty of Foreign Languages, Vilnius Pedagogical University in Vilnius, Lithuania; **PhDr. Jitka SMÍČEKOVÁ, CSc.,** Department of Romanic Languages in Ostrava, the Czech Republic; **Prof. PhDr. Ján TARABA, CSc.,** Department of Romanic Applied Languages, St. Cyrilus and Methodius University in Trnava, Slovakia,

Editorial board:

Pavol Adamka, PhD., Elena Ciprianová, PhD., Viktor Ďuriš, Katarína Chovancová, PhD., Božena Horváthová, PhD., Lenka Michelčíková, Natália Rusnáková, PhD., Eva Švarbová, PhD., Ivana Žemberová, PhD., dott. Paolo di Vico, Jana Waldnerová, PhD., Lucia Winklerová, PhD., Monika Zázrivcová, PhD. Martina Lukáčová, PhD.,

The **XLinguae.eu** (ISSN 1337-8384) is the European scientific journal on European languages, field of linguistic, literature, methodology, translation and any other field concerning languages.

It is published and funded by the Vzdelávanie Don Bosca, Nitra, with frequency of 4 issues per year: January, April, June, and October.

Submission guidelines

Style guidelines

Description of the Journal's article style. The Journal's reference style is The Chicago Manual of Style for Humanities.

Any consistent spelling style may be used. Please use single quotation marks (double within). If you have any questions about references or formatting your article, please contact xlinguae@xlinguae.eu.

All submissions should be mailed to spokrivcakova@ukf.sk. Authors should prepare two versions of their manuscript. One should be a complete text, while in the second all document information identifying the author should be removed from files to allow them to be sent anonymously to referees.

Articles should be single spaced, with ample margins. Each article should be accompanied by a summary of 100-150 words in English. All pages should be numbered.

A note should appear at the end of the last page indicating the total number of words in the paper (including those in the Abstract and References). Prospective authors are welcome to contact the Editor by email - xlinguae@xlinguae.eu - if they are unsure if their article is appropriate for the journal.

We strongly encourage you to send the final, revised version of your article, electronically, by email.

Proofs will be sent to authors if there is sufficient time to do so. They should be corrected and returned to the Editor within three days. Major alterations to the text cannot be accepted.

Copyright: It is a condition of publication that authors assign copyright or license the publication rights in their articles, including abstracts, to the Vzdelávanie Don Bosca. This enables us to ensure full copyright protection and to disseminate the article, and of course the Journal, to the widest possible readership in electronic formats as appropriate. Authors are themselves responsible for obtaining permission to reproduce copyright material from other sources.

CONTENTS

Literature

Ruský vtip? Hrdinovia

(Russian Joke? Heroes)

PAVOL ADAMKA...

4

Multietnická literární kavárna AVION v Českém Těšíně existuje na styku kultur

(Meeting of Cultures in Multiethnic Literary AVION Café in Czech Tesin)

LIBOR MARTINEK..

14

Humor a intertextualita

(Humour and Intertextuality)

JANA WALDNEROVÁ...

23

Psycholinguistics

Perspektívy psycholingvistiky a pragmalingvistiky vo vyučovaní cudzích jazykov

(Psycho-Linguistic ang Pragma-Linguistic Perspectives in Foreign Language Teaching)

EVA STRANOVSKÁ...

27

Book reviews

Si. Leggere e capire l'Italia..

Kučerková, Magda – Laudani, Daniela: Si. Leggere e capire l'Italia.

NATÁLIA RUSNÁKOVÁ...

32

Identity in Literature of Czech Tesin

Martinek, Libor: Identita v literatuře českého Těšínska, Vybrané problémy (studie).

JANA WALDNEROVÁ...

33

ABSTRACT

In the last paper focused on basic questions of Russian joke classification as a genre we have defined conflictness of the „main characters“ as one of its major features. The conflict may arise between the characters themselves or between characters and the reality which defines the plot structure of the joke. Thus, all the existing attempts on creating a kind of complete joke classification were realised first of all with taking into consideration the characters' performance. That is why in our next contribution we will try to observe a joke from the point of view of „hero“ typology.

V predchádzajúcom článku (Adamka, 2009), zameranom na základné otázky klasifikácie vtípu ako žánru sme poukázali na konfliktnosť „hlavných“ hrdinov ako na jednu z jeho základných črt – či už dochádza ku konfliktu medzi postavami navzájom alebo medzi postavami a realitou – ktorá vymedzuje dejovú štruktúru vtípu. Je preto logické, že takmer všetky doterajšie pokusy o vytvorenie akejsi ucelenej klasifikácie vtípu sa uskutočňovali v prvom rade s ohľadom na v nich vystupujúce postavy. Otázkou zostáva, či práve prítomnosť, resp. neprítomnosť určitých postáv vo vtipe môže byť chápaná ako rozhodujúce kritérium pre jeho zatriedenie do systému, vzhľadom na viacero problémov, ktoré sú s takýmto postupom spojené.

Poukázali sme na to, že vtíp sám osebe predstavuje dynamický žáner, ktorý sa neustále mení – aktualizuje sa. K samotnej aktualizácii dochádza na troch úrovniach:

na úrovni motívov,
na úrovni formy a
na úrovni postáv.

Z uvedeného zreteľne vyplýva, že hlavný hrdina nepredstavuje stabilnú a nemennú črtu vtípu, a preto sa výber postavy ako určujúceho kritéria javí nie práve najšťastnejším. Navyše v jednom vtipe sa často stretávame naraz aj s niekoľkými rôznorodými hrdinami (napr. Stirlitza spolu s Fantomasom a i.)

Napriek tomu, vedomí si nedostatkov, ktoré takáto klasifikácia prináša, v súčasnosti sa javí ako najschodnejšie riešenie, a to ani nie tak pre jej vedecké, ako skôr praktické využitie¹. A práve preto sa v našom ďalšom príspevku pokúsime pozrieť na vtíp z hľadiska typológie „hrdinov“ vtípu.

1 KLASIFIKÁCIA POSTÁV

S problematikou vymedzenia charakteristických typov hrdinov sa stretávame v každom žánri. Vtíp ani v tomto prípade nie je výnimkou. Hoci v mnohých otázkach spojených s problematikou vtípu panujú nezhody, v tejto otázke sa podarilo dosiahnuť určitý kompromis.

Napriek tomu, alebo možno práve preto, že človek je tvorcom vtípu, je aj najčastejšou jeho obeťou. Niet preto divu, že aj výskum postáv sa zamerával v prvom rade na neho. Už P. A. Peľcer (1899) špeciálne vydělil vtípy o klaunoch² (bláznoch) a hlupákoch. N. F. Sumcov (1899, s.118 an.) následne dopĺňa Peľcerovo delenie a rozdeľuje vtípy o bláznoch na:

¹ Výhodnosť delenia vtípu podľa postáv v bežnom využití súvisí hlavne so systémom zapamätávania a reprodukovania vtípu. Panuje zhoda v názore, že v pamäti sa zachytáva len schéma vtípu, kulminčná a inicializačná fráza. Vzhľadom na to, že na každý typ postavy (v klasickom vtipe) sa zvyčajne viaže len obmedzené množstvo situácií, jej prítomnosť pomáha vyvolať z pamäte práve vyššie spomenutú schému.

² Pavel Borodin (2000b) ich považuje len za podskupinu vtípu o chytrákoch.

vtipy o hlúpych národoch a
vtipy o hlúpych individuách.

Túto tradíciu ďalej rozvíja E. M. Meletinský (1990), ktorý pridáva kategórie o podvodníkoch, o zlých ženách a o popoch. Týmto sú položené základy k **tematicko-personálnej klasifikácii**, kde téma sujetu automaticky podmieňuje prítomnosť určitého hrdinu (jedna téma – jeden hrdina).

Vtipy o hlupákoch majú svoj pôvod v ľudových rozprávkach, v ktorých sa stretávame aj so základnou líniou konfliktu: hlúposť – rozum. Podstatou vtipov o hlúpych jednotlivcoch³ je ich situovanie do prostredia, v ktorom sa prejavujú ich nedostatky a nevedomosť. „Hlúpe“ počínanie si postavy vyvoláva pocit prevahy (nadradenosti) poslucháča nad takýmto hrdinom. A práve tento pocit sa „vybíja“ v smiechovej reakcii (Kalina, 1991, s.15).

Hlúposť postavy môže byť aktívna alebo pasívna. V prvom prípade hrdina vykonáva na prvý pohľad absurdnú a nelogickú činnosť, robí chyby a vyvoláva nedorozumenia. Ak považujeme hlúposť za diferenciálny príznak postavy, opozícia podľa línie hlúposť/rozum je asymetrickou – t.j. prejavuje sa len jedna strana – hlúposť. Naproti tomu, v druhom prípade sa dostáva do vzájomného vzťahu s chytrákom, ktorý využíva jeho hlúposť na to, aby ho podviedol – hovoríme o symetrickej opozícii: hlúposť sa prejavuje pod priamym vplyvom „rozumu“.

В полупустом баре сидит супружеская пара и пьет дорогое вино.

Заходит алкаш, берет пиво и громко и смачно пускает ветры.

Муж: - Немедленно извинитесь за то, что пердите перед моей женой!

Алкаш: - Ах, сударь, извините, я и не знал, что сейчас ее очередь!

Namiesto abstraktného (alebo „konkrétneho“) hlupáka môže vo vtipoch tohoto druhu vystupovať aj akýsi skonkretizovaný predstaviteľ druhého národa – národa, ktorý je vo všeobecnom vedomí považovaný za „hlúpy“. Pred vtipom musí ustúpiť i dnes všadeprítomná politická korektnosť. P. A. Peľcer o tom vraví: „Každá krajina má svoj smiešny národ, na ktorý zvaľuje vlastnú hlúposť a prenáša hlúpe činy a sama sa raduje vlastnému zobrazeniu“ (Puškareva, 1999). U Rusov sú najvd'áčnejším terčom posmechu Čukčovia (obyvatelia Čukotky a okolia), Ukrajinci, Gruzínci, ale aj iné „sovietske“ (t.j. národy bývalého Sovietskeho zväzu) a „nesovietske“ národy (Škóti, Američania, Fíni a i.).⁴ V takýchto vtipoch samozrejme vždy na opačnej strane stojí ako najmúdrejší – Rus.

Армянин пришёл к фотографу и попросил сфотографироваться, фотограф согласился и начал готовить фотоаппарат к съёмке. Повернулся, видит - армянин лежит голым на диване с невинной улыбкой.

Обалдевший фотограф:

- Что всё это значит?!!

- А я все мои детские фотографии потерял...

V „opozícii“ k hlupákom a vtipom o hlupákoch stoja *vtipy o chytrákoch*, podvodníkoch. Často je veľmi zložitá (ba priam nemožná) oddeliť od seba tieto dve skupiny a to práve vďaka ich spoločnej tematike. V tomto prípade je však „chytrák“ vykreslený detailnejšie a zohráva rozhodujúcu, dominantnú úlohu – nie je dôležitá, ako zareaguje jeho obeť, ale aký vynaliezavý postup si zvolí náš hrdina na dosiahnutie svojho cieľa. Základná sujetová schéma takéhoto vtipu je veľmi jednoduchá – hlavný hrdina sa dostáva do konfliktu s „obeťou“ (tá sa javí v porovnaní s hrdinom ako „hlúpa“) a vďaka svojej šikovnosti získava akúsi odmenu. Sujet sa môže realizovať dvoma spôsobmi:

1. chytrák priamo využíva svoj rozum a šikovnosť na oklamanie obeť:

Hlupák < Chytrák,

2. alebo chytrák sa najprv pričinením budúcej obeť dostáva do zložitej situácie, ktorú následne využíva vo svoj prospech:

Chytrák < Hlupák < Chytrák.

³ „Všetci hrdinovia súčasného vtipu sú hlupáci!“ - A.F.Belousov. Собрались однажды вместе новые русские: Штирлиц, Чебурашка и Василий Иванович. Interview s A.F. Belousovým zo 16.1.1997. Internet: <http://spbmag.nw.ru/OLD/Spbum01-97/15.html>.

⁴ „Základom posudzovania niektorého národa ako „hlúpeho“ (z pohľadu iného národa) leží ich blízky kontakt a odlišnosť (niekedy hlboké, inokedy nie) v kultúre, obyčajoch, v jazyku. Cudzie sa vždycky prijíma ako čudné a smiešne“ (Borodin, 2000b).

V úlohe obete môže vystupovať ako „klasický hlupák“, tak aj predstaviteľ sociálnej skupiny, ktorá je tradične považovaná za hlúpu a smiešnu (Borodin, 2000b) – pop, Nový Rus, politik, policajt, blondínka a i.

Пожилый одессит показывает соседу слуховой аппарат собственного изобретения: простая проволока одним концом в ухо, другим - в карман пиджака.

- Тебе все равно придется раскошелиться на нормальный слуховой аппарат. Эта ерунда не поможет тебе лучше слышать!

- Не совсем так. Когда люди видят ее, они начинают разговаривать громче.

Poslednou veľkou skupinou vtipov, ktoré sme ešte nespomenuli, sú **vtipy o zlých ženách**. Tak ako aj pri predchádzajúcich aj tu je problematické rozlíšiť, ktoré vtipy ešte možno zaradiť do tejto kategórie a ktoré už nie. Poznáme vtipy „o hlúpych ženách“, „o zlých ženách a manželkách“, „o svokrách“, „o nevestách“, „o nevere“ a mnohé ďalšie. Hlavným kritériom ich zaradenia do jednej skupiny je ich tematická príbuznosť – základom väčšiny z nich sú rodinné alebo ľúbostné vzťahy. Preto aj charakter hlavných hrdiniek sa vo valnej miere prejavuje v stereotypných vzťahoch: muž – žena, manžel – manželka, muž – svokra a len zriedkakedy vo vzťahoch žena – žena, žena – svokra ...

Мужик так осточертела теща, что он решил от нее навсегда избавиться и нанял двух убийц. И вот приходит он вечером домой, видит - вся прихожая в крови. "Кажется, удалось!" - радостный, он заходит в гостиную... и видит на полу киллера со вспоротым животом.

Уже не такой радостный, он заходит в спальню и видит второго киллера с оторванной головой. Чувствуя неладное, он забегают на кухню, а там за столиком сидит теща и всхлипывает:

- Какие вы все-таки злые..

Dopracovali sme sa k rozdeleniu všetkých vtipov do troch skupín, ktoré obsiahli takmer celý tematický priestor „klasického“ vtipu:

1. vtipy o hlupákoch:
 - a, o hlúpych národoch - o Čukčoch, Gruzíncoch, Američanoch a i.,
 - b, o hlúpych individuách - o policajtoch, o vojakoch, o popoch a i.,
2. vtipy o chytrákoch (podvodníkoch) - o zvieratách, o Rževskom, o zlodejoch a i.,
3. vtipy o vzťahoch muž - žena - o manželstve, o sexe, o svokrách a i.

Tematico-personálna klasifikácia však nie je schopná postihnúť celý diapazón „obsahových“ možností postáv, ani samotného sujetu. Taktiež nie je možné „zaškatulkovať“ postavu do jedinej úlohy. To nás vedie k záveru, že vo vzťahu k súčasnému vtipu nepredstavuje najdokonalejšie riešenie.

Práve kvôli tematickým problémom sa nám ako najschodnejšia javí **personálna klasifikácia**, kde jediné kritérium predstavuje prítomnosť, resp. neprítomnosť danej postavy. Treba však podotknúť, že sa takisto nejedná o klasifikáciu jednoznačnú a uzavretú. A práve jej neohraničenosť, otvorenosť je jej najväčšou prednosťou.

Kto teda môže byť hrdinom vtipu? Najlepšiu odpoveď na túto otázku nám opäť poskytnú príklady:

- Вы не думаете, что в кино сейчас слишком много секса и насилия?

- Не знаю, я в кино смотрю на экран, а не на то, что творится в зале.

V tomto prípade nie sú postavy vôbec pomenované. Z kontextu je evidentné, že v úlohe hlavných hrdinov stoja akýsi ľudia, ich nominácia (pozri nižšie) však nemá z hľadiska vývinu sujetu žiadny význam. V prípade potreby ale nie je problém postavu konkretizovať:

Приходит мужик в булочную:

- Дайте мне булку хлеба.

- Вам черного или белого?

- Мне все равно, я для слепого беру

Napriek tomu, že definujeme akéhosi hlavného hrdinu, je na prvý pohľad jasné, že tento nepredstavuje žiadneho nám známeho jedinca, ale skôr našu predstavu o takýchto ľuďoch – prototyp. A to aj v prípadoch, ak je postava pomenovaná vlastným menom – Rabinovič (predstaviteľ židovského národa), Gogi (Grutíneč), Mária

Ivanovna (učiteľka), Vovočka (mladší žiak) a i. Hovoríme o tzv. **zovšeobecnenej postave**, resp. o všeobecnom obraze postavy.⁵ Takúto skupinu hrdinov tvoria napr: Čukči, Chochli (Ukrajinci), Noví Rusi, muži, blázni, popi, zločinci, doktori, svokry, deti, študenti a mnohí ďalší.

Do centra pozornosti vtípu sa veľmi často dostávajú aj **postavy reálne existujúce**, či už v prítomnosti, alebo v minulosti. Najčastejšie ide o osobnosti známe zo sveta politiky, kultúry alebo financií. V.I. Lenin, V.I. Čapajev, L.I. Brežnev, B. Gates, B.N. Jeľcin, I.V. Mičurin, V.V. Žirinovskij, V.V. Putin, G. W. Bush, B. Obama, D.A. Medvedev a i. získavajú v súvislosti s tematikou a zameraním vtípu stále nové a nové vlastnosti, pričom si ponechávajú aj svoje reálne charakteristické črty a zvyky:

Брежнев прибыл на избирательный участок голосовать. Иностранные корреспонденты уже ждали его с готовыми вопросами, на которые у Брежнева уже были готовые ответы.

Первым вопросом был "Можете ли вы ответить на вопросы?"

Но корреспондент задал сразу второй вопрос: "Как вы себя чувствуете, господин Брежнев?"

Заглянув в бумажку, тот ответил: "Могу".

Vo vtípoch znovu ožívajú i **vymyslení hrdinovia** známi z iných umeleckých žánrov. Títo prechádzajú do vtípoval hlavne z literatúry, reklamy a filmu. Tak sa vo vtípoval objavujú hrdinovia ako – Stirlitz, Ilja Muromec, poručík Rževskij, Sherlock Holmes, Čeburaška, Buratino, Pjatačok, Snehulienka a mnohí ďalší. Vo vtípeval prechádzajú podobnou transformáciou ako vyššie spomenutí reálni hrdinovia:

Пришел Иванушка-дурачок во французский ресторан и заказал себе блюдо заморское - лягушку.

Принесли ему лягушку - упала лягушка на пол и стала девицей красной.

Бил Иванушка ее об пол, бил - не становится обратно лягушкой, пришлось так есть.

Ústrednou postavou však nemusí bezpodmienečne byť „pán tvorstva“. Poznáme mnoho vtípoval, v ktorých dominantnú úlohu zohrávajú rôzne živočíchy (zajac, medveď), predmety (rebríky, planéty), časti tela (nos, uši), prírodné javy (búrka, oblaky), abstraktné pojmy (komunizmus, sloboda, boh) ...

Встречаются две планеты, одна другой и говорит:

- Слышь, подруга, че-то мне фигово последнее время.

- А что случилось-то, все вроде прекрасно было?

- Да вот, понимаешь, завелись на мне люди, помру, наверное.

- Да брось ты... у меня вон были - ничего, пережила.

Zosystematizovaním daných výsledkov sa dopracúvame k personálnemu členeniu vtípoval do dvoch základných skupín:

1. Vtípy, v ktorých je hlavným hrdinom človek:

- a. zovšeobecnená postava – nepomenovaná,
– pomenovaná (muž, svokra, Vovočka...),
- b. vymyslená postava (Stirlitz, Vinni Pooh...),
- c. reálna postava (Brežnev, Kašpirovskij...);

2. Vtípy, v ktorých nie je hlavným hrdinom človek:

- a. vtípy o zvieratách,
- b. vtípy o predmetoch,
- c. vtípy o častiach tela a i.
- d. ...

V nasledujúcej časti sa podrobnejšie zameriame predovšetkým na „humanoidné“ vtípy (t.j. na vtípy v ktorých zohráva rozhodujúcu úlohu človek). Tá predstavuje nielen kvantitatívne najpočetnejšiu (viac ako 85% všetkých vtípoval), ale z nášho pohľadu aj najzaujímavejšiu skupinu.

⁵ Niektorí používajú termín odosobnená postava (Nikulin – Močenov, 2000).

2 ДИФЕРЕНЦИАЛНЕ ПРИЗНАКИ ПОСТАВ

Prevažná väčšina postáv vo vtipoch je charakterizovaná určitým súborom vlastností, ktoré dotvárajú ich celkový obraz a vydeľujú jednu postavu od druhej. Vlastnosti postavy sú zvyčajne medzi sebou previazané, teda prítomnosť jednej podmieňuje prítomnosť ostatných, a tak dochádza k vytvoreniu špecifických **prototypov**. Týmito diferenciálnymi príznakmi sú: nominácia, vonkajší výzor, miesto deja, funkcie, vnútorný charakter, rečové charakteristiky (Puškareva, 1999) a vzťah k ostatným postavám sujetu.

2.1 Nominácia postavy (pomenovanie)

Všeobecný hrdina vtipu sa nikdy nenazýva „somárom“, „hlupákom“ alebo „chytrákom“, „prefikancom“, hoci v samotnom priebehu deja sa takto prejaví. Pomenovanie postavy viac-menej vždy odráža nejaký jeho status:

- pohlavno-vekový: muž, žena, dieťa, chlapec, babka ...
- rodinný: manželka, svokra, vnuk, teta ...
- nacionálny: Rus, Žid, Ukrajinec, Bielorus ...
- sociálny, resp. stavovský: cár, obchodník, Nový Rus...
- profesionálny: predavač, policajt, profesor ...
- psychicko-fyziologický: blázon, schizofrenik, slepec, holohlavý...

Pomenovanie zvyčajne odráža viacero črt hlavnej postavy. Napríklad pomenovanie „študent“ v sebe zahŕňa ako pohlavno-vekový (muž, 15-25 ročný), tak aj profesionálny, pomenovanie „politik“ – profesionálny, sociálny, pohlavno-vekový (muž nad 21 rokov) a pre väčšinu občanov i psychicko-fyziologický status.

Vtipy, v ktorých je v nominácii vyjadrená len jedna špecifická črta sú zvláštnosťou. Stretávame sa však aj s prípadmi, kedy hlavní hrdinovia nie sú nazvaní vôbec, pretože z hľadiska deja nie sú vôbec dôležití, alebo ich status vyplýva z kontextu :

- *Когда утром я слышу звук будильника, мне кажется, что в меня выстрелили.*
- *И что? Ты вскакиваешь?*
- *Да нет, лежу как убитый.*

Nominácia je však povinná, ak ide o vtipy, v ktorých v hlavnej úlohe vystupujú ženy. Je to dané tým, že klasickým (t.j. typickým) hrdinom vtipu je vždy muž, a preto každá odchýlka musí byť jasným spôsobom zvýraznená, hlavne ak to má význam pre samotný sujet vtipu.

- Пустыня. Три девушки в автомобиле. Машина, как водится, ломается.*
- *Что будем делать?*
- *Берем самое необходимое и идем за помощью.*
- Первая девушка берет запас воды, вторая - сумку с продуктами, а третья снимает дверцу.*
- *Ты что, дура? На фиг тебе эта дверь?*
- *Сами вы дуры! Жарко будет - окно опушу!*

Tak ako aj niektoré ďalšie príznaky je samotná nominácia úzko previazaná s tematikou vtipu a slúži ako východiskový moment rozvíjania deja. Často bezprostredné pomenovanie postavy vo vtipе tvorí jeho inicializačnú (úvodnú) frázu:

- „Приходит **кто-то** куда-то ...“,
- „**Кто-то** делает что-то ...“,
- „У **кого-то** спрашивают ...“,
- „**Кто-то** встречает **кого-то** ...“ atď.

Ссорятся два лысых человека:

- *А ты лысее меня!*
- *Но почему? Ни у тебя, ни у меня на голове ни единого волоса!*
- *А у тебя голова больше моей!*

2.2 Vonkajší vzhľad postavy

P. Borodin považuje vonkajšiu charakteristiku za druhý najdôležitejší znak hlavného hrdinu (Borodin, 2000a). Naše vlastné analýzy však tézu o opise vonkajšieho vzhľadu postavy ako nevyhnutnej súčasti vtípu nepotvrdili. Vonkajšia charakteristika postavy sa uvádza len v tých prípadoch, ak má nejaký význam pre samotnú tému a sujet vtípu, alebo v prípade, ak je jediným diferenciálnym príznakom, ktorý postavu vo vtipe charakterizuje (napr. v prípade chýbajúcej nominácie) a presné zadefinovanie postavy je pre pochopenie vtípu nevyhnutné. Najčastejšie je chápaná na pozadí – je zbytočné opisovať výzor Čapajeva, alebo Nového Rusa, každý, komu sú známe ruské reálie, má predstavu ako vyzerajú.

- *Пашутыли и хватым!* - сказал Брежнев, переклеивая брови под нос.

Конечная станция метро. Милиционер проверяет вагоны перед уходом в депо. В одном из вагонов видит спящего мужчину с наружностью типичного бомжа. Подходит.

- *Эй бомж, просыпайся! Приехали!*

Бомж просыпается и отвечает:

- *Я не бомж, я "новый русский".*

- *А что-же ты тогда тут делаешь, в таком виде? - спрашивает милиционер.*

- *Заплатил налоги и спокойно сплю.*

Vonkajší vzhľad dotvárajú aj jednotlivé atribúty (t.j. charakteristické predmety), s ktorými je postava najčastejšie zobrazovaná. Predovšetkým sú to predmety, ktoré sú pre daného hrdinu typické – Noví Rus a mobilný telefón, Čukča a psí záprah, Ukrajinec a bravčová masť, alkoholik a fľaša. Na druhej strane, na prítomnosti netradičných predmetov u hlavnej postavy často stojí samotný komický efekt vtípu.

Атрибуты нового русского:

Малиновое кашемировое пальто, 600-мерс, сотовый телефон.

Атрибуты нового чукчи:

Малиновые нарты и 600 собачек в упряжке.

Атрибуты нового хохла:

Малиновые шаровары, 600-тонный саловоз и галстук на чубе от Кристиана Диора.

2.3 Miesto deja

Tak ako i v predchádzajúcom prípade nie je povinným charakteristickým znakom postavy. Vo vtipe môže mať význam doplnkovej informácie (napr. Židia v Odeze, Lenin v mauzóleu, zvierá v lese, Boh na nebi atď.), ale môže byť aj prostriedkom podčiarknutia, či priamo pôvodcom komickéj situácie.

Горбачев читает доклад на съезде КПСС:

- *Хоххоохоохо...*

- *Михаил Сергеевич, переверните листок, - шепчет Рыжков, - мы же с вами вчера на президиуме в крестики-нолики играли.*

Konkrétni hrdinovia môžu vystupovať na miestach, ktoré sú pre nich charakteristické (študent na internáte, policajt na ceste, Brežnev na tribúne, Stirlitz v nemeckom bunkri, Rževskij na bále), ako aj na miestach pre nich netypických, neočakávaných – Nový Rus v nebi, Čukča v minulosti, Gorbačov vo väzení, Čapajev na akadémii a i.

Международные соревнования по затяжным прыжкам с парашютом. В финале - трое: американец, француз Василий Иванович. Приз – мешок золота - должен получить тот, чей парашют раскроется ниже всего.

Первым прыгает американец. Летит, летит, раз - на высоте сто метров раскрывает парашют, ломает ноги.

Публика в восторге.

Вторым прыгает француз. Летит, летит, раз - на высоте пятьдесят метров раскрывает парашют, ломает позвоночник. Публика в восторге - явный лидер!

Третьим прыгает Василий Иванович. Летит, летит... Шмяк об землю. Публика аж пищит - ниже земли неупадеешь!

Василий Иванович побряхтывая встает, отряхивается и говорит:

- Так-с! С парашютом, козлы, накололи! Посмотрим, как с золотом.

2.4 Funkcia postavy

Podstata každého vtípu je založená na tom, že hlavný hrdina vykonáva akúsi činnosť – počúva, rozpráva, cestuje atď. Opäť to môžu byť činnosti, ktoré sú pre ňu charakteristické – zlatá rybka plní želania, Lenin reční na manifestácii, Žid sa modlí – ako aj iné netradičné a netypické činnosti.

Идет инаугурация Путина. Диктор объявляет:

- Выносят президентский штандарт!

Затем:

- Выносят конституцию Российской Федерации!

Затем:

- Выносят первого президента Российской Федерации Б.Н. Ельцина!

Najčastejšie je činnosť hrdinu prevzatá z reality, alebo z počítačného sujetu (ak ide o vymyslenú postavu s existujúcim prototypom vo filme, literatúre, výtvarnom umení a pod.):

Василь Иванович и Петька бегут от белых. У Василь Ивановича – тяжелый чемодан. Петька говорит:

- Василь Иванович, брось чемодан.

- Нельзя, Петька. У меня там план генеральной операции.

Белые уже догоняют. Василь Иванович чемодан не бросает... Еле оторвались. Сели отдохнуть.

Петька говорит:

- Василь Иванович, можно хоть глянуть на этот план-то?

Василь Иванович открывает чемодан, а там - чугунок с картошкой.

- Смотри, Петька, вот тут - наша конница, а впереди (ставит чугунок) – я на лихом коне!

Zhyperbolizovanie alebo totálna negácia charakteristickej činnosti postavy zvyčajne vedú k jej zosmiešneniu:

Бросил старик невод в море - вытянул пустой невод.

Второй раз старик бросил невод в море - вытянул невод с тиною морскою.

Третий раз бросил старик невод в море - вытянул катер и исполнил три желания рыбнадзора.

2.5 Vnútorný charakter, emócie

Každý hrdina vo vtípe predstavuje svojrázny psychologický typ, čo sa prejavuje jednak vo vzťahu k ostatným postavám, jednak pri riešení niektorých problémov. Povaha a emócie ovplyvňujú samotnú reakciu a činnosť hlavnej postavy, vďaka čomu môžeme konštatovať, že práve vnútorný charakter hrdinu zohráva jednu z najdôležitejších úloh vo vývine sujetu.

Сидят в больнице в коридоре два мальчика. Один горько плачет.

- Что плачешь, малыш? - спрашивает медсестра.

- На анализ крови пришел! Аааа! Опять палец проткнул! АААа!

Тут второй пацан как заорёт.

- А ты-то чего орешь?

-...пришел на анализ мочи-иииииииЫЫЫЫЫЫыыы!!!

Zatiaľ čo charakter „všeobecných“ postáv nepredstavuje stabilný systém vlastností, ale vytvára sa vždy nanovo podľa potreby témy a deja, povaha hrdinov prevzatých z reality a z iných žánrov áno. A práve charakter týchto postáv prechádza vo vzťahu k originálu najvýraznejšími zmenami; dochádza k totálnej negácii všetkých vlastností hrdinu. Winnie-Pooh (Винни Пух) je zlý, zákerný a neznášateľný, Stirlitz – hlúpy, jednoduchý a primitívny, Rževskij – nemiestny, vulgárny a perverzný ...

Ржевский на банкете:

- Пойду поссать!

- Поручик, ну кто так говорит? Нужно сказать: "Пойду посмотрю на звезды".

*Ржевский вышел, возвращается и тянется за бокалом.
- Поручик, вы бы хоть руки сполоснули.
- О, не волнуйтесь, мадам! Я держал телескоп другой рукой!*

Pri vykreslení vnútorného stavu hrdinu zohrávajú dôležitú úlohu aj mimotextové prostriedky – intonácia, tempo reči, výška hlasu a gestá, čo kladie značné nároky na schopnosti rozprávača vtip dobre podať, tak, aby vystihol všetky nuansy sujetu:

*Мужик подходит к пивному ларьку:
- Вот гады! Понаписали! "Пива нет! Пива нет!" Нет чтобы просто, по-человечески: "Пива - нет..."
(Здесь важна разница интонаций.)*

2.6 Rečové charakteristiky

Typickou charakteristickou črtou každého hrdinu je spôsob jeho reči. Postavy sa môžu vyjadrovať neutrálne, alebo ich štýl môže niesť znaky individuálnych manierov (račkovanie, šušľanie a i.), či národných osobitostí (tzv. kaukazský akcent, tvrdosť reči, vlastné sufixy a pod.).

*Судят грузина за изнасилование пионера. Дают слово подсудимому в свою защиту.
- Я нэ панымаю за чито мэна судат. Висё было вызаимно. Иду я по парку. Выжсу пыанэр. Чистенький, бэлинький, в шортыках и минэ улыбается.
Я ему: "Готов?", а он: "Высегда готов! ..."*

Hlavní hrdinovia široko využívajú slang a nadávky, reč niektorých predstavuje len súbor naučených fráz. Hrdinovia s existujúcim prototypom (reálnym i literárnym) často používajú jeho repliky (napr. Sherlock Holmes – „*Это элементарно, Ватсон!*“), alebo doslovne citujú svoj originál, zvyčajne v odlišnom kontexte:

*Ленин с броневика:
- Товагищи, пролетагская геволюция, о необходимости котогой так долго твегдили большевики, свегшилась! ... Посмтгим тепегь, что это за х..на !*

Niekedy vyvoláva komickú reakciu už samotná vlastnosť postavy rozprávať (zvieratá, veci):

*Сидит рыбак. Червяка надел - сидит ловит. У него поплавок - вжжж, вжжж! Он говорит:
- Елы-палы! Ну, кита подхватил!
Вынимает удочку. Червяк с вот такими глазами:
- Ты че, мужик, обалдел? Меня там чуть не съели!*

2.7 Vzťah k iným postavám

Charakter hrdinu sa najvýraznejšie prejavuje v jeho vzťahu k iným postavám, k postavám, s ktorými sa v priebehu deja dostáva do kontaktu. Vzťah medzi dvoma a viacerými postavami môže byť:

1. konfliktný, alebo
2. nekonfliktný.

V prvom prípade sa zvyčajne jedná o klasickú tému stretu „hlupáka“ s „prefíkancom“ (pozri vyššie), v ktorom sa presadzuje jeden hrdina na úkor druhého (milenec – muž, muž – žena, Stirlitz – Müller a pod.). V druhom prípade – pri nekonfliktnom vzťahu – iné postavy predovšetkým posúvajú ďalej dej, alebo slúžia ako pasívny objekt vo vzťahu, ku ktorému sa prejavujú vlastnosti a schopnosti hlavného hrdinu.

*Дама входит в метро. Мужчина поднимается со своего места, но она кладет ему на плечо свою руку:
- Сидите.
Он хочет встать на следующей остановке, но она опять:
- Я говорю вам, сидите.
Через пару остановок пассажир робко спрашивает:
- А когда можно будет встать? Я пропустил уже 4 остановки.*

V mnohých vtipoch postavy vytvárajú ustálené dvojice, alebo trojice. Ak vo vtipе vystupuje doktor, zvyčajne v ňom stretne aj jeho pacientov. Takýmito stabilnými pármí sú napr.: *sudca – zločinec, profesor – študent, Vovočka – Mária-Ivanovna, muž – žena*, často aj *mileneц* ... Často sú do vtipov prenesené celé skupiny postáv z literálnych diel alebo z reality:

*Stirlitz – Müller – Borman – prof. Pleisher*⁶,
Stirlitz – Tichonov,
Holmes – Watson,
*Čapajev – Peťka – Anka – Furmanov*⁷,
Jeľcin – Clinton
Jeľcin – Putin, Gajdar, Primakov, Černomyrdin ai.

Okolo týchto, ako aj iných postáv a skupín, sa na princípe ekonómie materiálu začínajú zhlukovať rôzne subjekty, spojené spoločnou tematikou, kompozičnou štruktúrou alebo štýlom. Vznikajú celé **anekdotické cykly**.⁸

Systém postáv súčasného vtipu je značne rôznorodý, zložitý a nejednoznačný. Všetky postavy sú vo vtipе vždy len dočasne, dovtedy, kým sa neobjaví iný typ, pre vtip použiteľnejší z hľadiska širších možností jeho tematického využitia, alebo fyzických a osobnostných charakteristik (emócie, vzhľad, schopnosti atď.). Celý rad kedysi obľúbených hrdinov sa sťahuje do úzadia a na ich miesto prichádzajú hrdinovia noví. Preto všetky snahy o vytvorenie akejsi jednotnej, jednoznačnej a trvalej (t.j. nemennej) klasifikácie postáv sú odsúdené na neúspech.

Literatúra:

- ADAMKA, P.: Ruský vtip? Vtip ako literárny žáner. In *Xlinguae.eu*, 1, 2009, s. 24-32.
ČAPEK, K.: *Marsyas. Jak se co dělá*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
ČERNOUŠEK, M.: *Sigmund Freud. Dobyvatel nevědomí*. Praha: Paseka, 1998.
DVOŘÁK, L.: *Шуткопись*. Praha: Horizont, 1995.
FREUD, S.: *Totem a tabu. Vtip*. Praha: Práh, 1991.
FURMANOV, D.: *Čapajev*. Praha: Naše vojsko, 1949.
GLOVNÁ, J.: *Viacvýznamovosť lexém ako výstavbový prostriedok vtipov „in verbis“*. In *Európske kontexty interkultúrnej komunikácie*. Nitra: FF UKF, 2009, s. 376-380.
HRYCH, E.: *Dějiny světového humoru*. Praha: Marsyas, 1994.
KALINA, J.L.: *Tisíc a jeden vtip*. Bratislava: Archa, 1991.
WALDNEROVÁ, J.: *De/konstrukcia fikčných svetov*. Nitra: FF UKF 2009.

- АНЕКДОТЫ из России. 2010. Internet: <http://www.anekdot.ru/>
АНЕКДОТОВ.net. 2010. Internet: <http://www.anekdotov.net/>
АСС,П.Н. – БЕГЕМОТОВ,Н.О.: *Штирлиц или Как размножаются ёжики*. Moskva: Labyrinth, 1995.
БОРОДИН, П.: *Анекдотический цикл: особенности строения*. 2000a.
Internet: <http://www.karabistr.ru/pamoney/anecdote/cykl.html>
БОРОДИН, П.: *К проблеме генезиса анекдота*. 2000b.
Internet: <http://www.karabistr.ru/pamoney/anecdote/genesis.html>
ЕРОФЕЕВ, В.: *Анекдот. Не общий монолог*. 1999.
Internet: <http://www.og.ru/archieve/1999/21/mlog/m2.htm>
КАСРЭ, И.: *Кривое антизеркало. „Советский“ и „постсоветский“ анекдот: проблемы жанровой трансформации*. 2000. Internet: <http://nlo.magazine.ru/scientist/10.html>
ЛИТЕРАТУРНЫЙ энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1986.
МЕЛЕТинский, Е.М.: *Историческая поэтика новеллы*. Москва: Наука, 1990.
НИКУЛИН,С. – МОЧЕНОВ, А.: *Медиа-статистика персонажей анекдотов*. 2000.
Internet: <http://www.cmi.ru/2000/09/22/969630396.html>
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: *Анекдоты. Самые свежие*.Minsk: Sovreemnyj literator, 1999.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: *Анекдоты весёлые*. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: *Анекдоты из компьютерных сетей*. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: *Анекдоты об алкоголиках и наркоманах*. Minsk: Literatura, 1998.

⁶ Postavy zo sfilmovaného diela Juliana Simonova *Sedemnást' zastavení jari*; hlavnú úlohu sovietskeho špióna Stirlitza hral Vjačeslav Tichonov.

⁷ Čapajev – veliteľ brigády Červenej armády v čase občianskej vojny, Peťka – jeho pobočník, Anka – guľometčíčka v brigáde, Furmanov – politický komisár, autor knihy Čapajev.

⁸ K problematike anekdotických cyklov pozri prácu P.Borodina (2000a)

НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты о евреях и неевреях. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты о мужьях и любовниках. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты о новых русских. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты о политиках. Minsk: Literatura, 1998.
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты прикольные. Minsk: Literatura, 1998. 3
НИЧИПОРОВИЧ,Т.Г.: Анекдоты о Чапаеве и Штирлице. Minsk: Literatura, 1997.
ПЕЛЬЦЕР, П.А.: Происхождение анекдотов в русской народной словесности. In Сборник Харьковского ист.-фил. об-ва, т.2, Харьков: 1899, s. 40-117.
ПУШКАРЕВА, О.: Пародирование как способ художественной организации современного анекдота. 1999. Internet: http://www.karabistr.ru/pamoney/anecdote/op_3.html.
РУДНЕВ,В.П.: Словарь культуры XX. века. Moskva: Agraf, 1997. 384 s.
СЕДОВ, К.Ф.: Основы психолингвистики в анекдотах. Современный народный анекдот как речевой жанр. 1998. Internet: <http://www.1september.ru/ru/rus/99/rus12-2.htm>
СУМЦОВ, Н.Ф.: Разыскания в области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцах. In Сборник Харьковского ист.-фил. об-ва, т.2. Charkov: 1899, s. 118-316.

Mgr. Pavol Adamka, PhD.
Jazykové centrum
Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa
Hodžova 1, 949 74 Nitra
Slovakia
e-mail: padamka@ukf.sk

Front page: *Barcelona Head* by Roy Lichtenstein (Photo by P. Adamka)

**Multietnická literární kavárna AVION
v Českém Těšíně existuje na styku kultur¹**

**Meeting of Cultures in Multiethnic Literary
AVION Café in Czech Tesin**

LIBOR MARTINEK

ABSTRACT

This offering tackles the theatre and literature projects of Renata Putzlacher, a dramatist active in the Polish scene within theater in Těšín, with her pieces, in which the actors, singers and writers came from many different communities, not just Czech and Polish, she keeps up the pre-war tradition of cultural life in the part of Silesia in and around Těšín, which was a cultural melting pot. In the theater projects at the café Avion the genius loci of the Czech part of Těšínsko and the good old days of the Austro-Hungarian monarchy, when different nationalities (Polish, Czech, German and Jewish) lived side-by-side in peace, are also brought back to life.

Po rekonstrukci divadelního klubu v suterénu Těšínského divadla přišel v roce 1996 tehdejší ředitel Ladislav Slíva s nápadem, aby byl klub využíván i jako malá komorní scéna. V té době překládala básnička a dramaturgyně polské scény Těšínského divadla Renata Putzlacherová (*1966) texty písní Jaromíra Nohavici do polštiny.² Už tehdy oba uvažovali o zorganizování česko-polského večera a právě divadelní klub k tomu skýtal vhodnou příležitost. Ke spolupráci přizvali výtvarníky Ladislava Szpyrce a Bronislawa Liberdu. Z úvah o náplni večera vykrytalizoval záměr vytvořit pořad „W kawiarni AVION, której nie ma – V kavárně AVION, která není“. Odkud se vzal název pořadu?

Na levém předmostí bývalého Dlouhého mostu – současného mostu Přátelství – na řece Olze stávala v meziválečném období funkcionalistická polokruhová restaurace s ochozem, na jejímž štítě se skvěl nápis ve třech jazycích: Kavárna – Kawiarnia – Kaffeehaus AVION. Majitelka, židovská restaurátka Rosalie Weisnerová, jejíž potomci snad ještě dnes žijí v Žilině, nechala postavit budovu kavárny českou firmou Václava Nekvasila z Českého Těšína. Budova byla otevřena v roce 1933. Oblíbená kavárna však neprožila dlouhý provoz. Budova byla vážně poškozena v září 1939, když před hitlerovci ustupující polská armáda vyhodila hraniční most do povětří, poté byla zkonfiskována Němci jako židovský majetek. Po požáru v roce 1952 byla budova rozebrána do základů. (SPYRA 2000: 17) Odtud se do názvu pořadu dostal název dnes již neexistující kavárny.

Autorům večera, jehož premiéra připadla na 23. 2. 1996 a který se pro velký zájem několikrát opakoval (24. 2., 12. 4., 14. 4. 1996), šlo o to ukázat, že Těšín není jen šedivé město pašeráků vodky s několika hraničními přechody. Polským divákům mohl premiérový pořad svou lyričností a groteskností připomenout atmosféru slavného krakovského kabaretu Piwnica pod Baranami (Sklep u Beranů). Nohavicovy písně mají naopak cosi

¹ Článek představuje výstup řešení grantové úlohy MŠMT, Rozvojový projekt Česká a polská literatura Těšínska 20. století, č. 100/2008 – Podpora akademických pracovníků FPF pro zahájení habilitačního řízení v roce 2008.

² Česká část historického území Těšínského Slezska, tedy správní okresy Karviná a severní část okresu Frýdek-Místek, je v současnosti jedinou oblastí České republiky, v níž existuje kompaktní osídlení autochtonního obyvatelstva jiné než české národnosti. Místní Poláci (nepočítáme-li vlnu přistěhovalců za prací zejména z někdejší Haliče do průmyslových částí regionu), se stali národní menšinou bývalého Československa až v roce 1920. Došlo k tomu po rozdělení sporného území Těšínska arbitrážním výrokem konference dohodových mocností, jemuž se ČSR i Polsko podřídily. Před druhou světovou válkou zde žilo přes 76 tisíc obyvatel hlásících se k polské národnosti, při sčítání lidu v roce 1991 již jen něco přes 43 tisíce, přičemž v celém bývalém Severomoravském kraji to bylo necelých 48 tisíc. Žije zde tedy naprostá většina z celkové počtu téměř 60 tisíc Poláků v České republice. I když Poláci představují pouhých šest desetin procenta obyvatel republiky, v rámci obou zmíněných okresů již dosahují asi 9 procent, v některých městech se blíží k 20 procentům (např. v Českém Těšíně) nebo je přesahují (např. v Trinci, Jablunkově), a v některých venkovských obcích tvoří téměř 50 procent obyvatel. (NÁSTIN 1992; BORÁK 1999: 120–127; SIWEK 1997: 43–66.)

z pohanské lásky k životu a plebejského vztahu ke smrti a její symbolice, která je autorem ironizována. Příkladem budiž píseň Až to se mnou sekne: „Až obuju si ráno černé papírové boty / až i moje stará pochopí že nejdu do roboty / až půjde dlouhý průvod smutečních hostů / na Slezskou Ostravu od Sikorova mostu / až to se mnou sekne / to bude pěkné / pěkné fajn a pěkné / až to se mnou definitivně sekne“. Kromě písní, které pak byly nahrány na Nohavicovo slavné hudební album *Divné století*, těšínský bard vystoupil s vtipnými jednoaktovkami, navazujícími na výstupy Šimka a Grossmana, jak se mohlo zdát českým divákům, nebo na atmosféru Teatryku Zielona Gęś (Divadélko Zelená husa) Konstantyho Ildefonse Gałczyńskiego, jak se to jevílo polskému recenzentovi večera. (KASZPER 1996: 5) Renata Putzlacherová přednesla básně z polsko-české sbírky *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra*, která pak vyšla v listopadu 1996 jako první kniha edice AVION. Zazněly také její sentence z rukopisného souboru *Sofa dla filozofa* (Filozofova pohovka) a v podání herců polské i české scény Těšínského divadla písně, které vyrůstají z atmosféry multikulturního a mnohonárodnostního polsko-česko-německo-židovského Těšína.

Následující pořad byl věnován polskému básníku Tadeuszi Nowakovi (1930–1991). Večer dostal název „Prorocy już odchodzą“ (15. 3. 1996) podle stejnojmenné Nowakovy sbírky z r. 1956. Poté se uskutečnil dadaistický večírek „Večer dada aneb Mám na ruce prsty z nohy“ (31. 5., 1. 6. 1996), básnický večer těšínských autorů „Kolumbowie rocznik ...6“, patřících datem svého narození do tzv. generace Kolumbů; říká se jim tak podle románu Romana Bratného (*1921) *Kolumbowie rocznik 20* (1957; česky *Kolumbové dvacátého ročníku*, 1966), 20. 9. 1996 večer židovské hudby a poezie *Oczekiwanie* (Očekávání), křest zmíněné sbírky *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra* (9. 11. 1996), na níž se jako překladatelé podíleli Vlasta Dvořáčková a Erich Sojka (česká redakce a doslov Libor Martinek). Na křtu sbírky vystoupil opět Jaromír Nohavica a oba umělci dokázali, že je možné prostřednictvím básnického a písňového textu propojit polskou a českou kulturu Těšínska. Ze sbírky *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra* v tomto kontextu přitahuje pozornost například báseň Czeski Cieszyn, Europa Środkowa: „/.../ A moi następcy będą absolutnie pewni / że właśnie to miasto było im sądzone Niejednoznaczne / dziwne schizofreniczne w każdym calu i na każdej piędzi / Muszę być pewna tego że nie będą przeklinali swoich / przodków za to że nie są pewni języka w gębie Bo / jakby nie było inaczej się modlą rozmawiają w innym / języku a jeszcze w innym proszą o chleb Lokalna / wieża Babel stała tu zawsze Powinnam przekonać / siebie że właśnie dla mnie Bóg stworzył to miasto / Po tym gdy już odpoczął W ósmym dniu stworzenia“ (A mí nástupci si budou absolutně jisti / že právě toto město bylo jim souzeno Nejednoznačné / podivné schizofrenické každým coulem a na každém kroku / Musím si být jista že nebudou proklínat své předky / za to že si nejsou jisti jazykem v hubě Neboť / věřte nevěřte jinak se modlí hovoří jiným / jazykem a ještě jiným prosí o chléb Místní / babylonská věž tu stála odjakživa Musím přesvědčit / sama sebe že toto město stvořil Pánbůh právě pro mne / Poté co si odpočal Osmého dne stvoření). (PUTZLACHER 1996: 38–39)

V roce 1997 proběh benefiční večer těšínského grafika, někdejšího uměleckého vedoucího polského loutkového divadla „Bajka“ se sídlem v Českém Těšíně Bronka Liberdy (3. 10. 1997), který doprovázela folklorní skupina KGB (Kapela Góralaska Beskidzka) a v jehož programu byla pokřtěna první jubilentova knížka ilustrovaného humoru *Szóstka wygrywa* (Šestka bere) vydaná v edici AVION s podporou Kongresu Poláků v ČR. Následoval večer autorských písní bilingvní³ těšínské herečky a zpěvačky Lenky Pešákové⁴ „Światło“

³ K problematice bilingvismu na českém Těšínsku srov. BOGOCZOVÁ 1996: 75–76.

⁴ Herečka a básnička Lena Pešák (*1972) pochází ze smíšené rodiny Čecha a Polky. Vystudovala Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna v Krakově, do r. 1998 působila jako herečka polské scény, později české scény Těšínského divadla. Kromě toho překládá z polštiny, češtiny a chorvatštiny. Její česko-polská sbírka *Światło – Světlo* (Český Těšín, 2009) je pozoruhodná tím, že autorčiny polské a české básně byly vydány zrcadlově na stránce. Na moji otázku týkající se způsobu psaní poezie v jednom či druhém jazyce, na to, jak hovoří doma a jak s jinými mluvčími, odpověděla: „Ve mně tvoří čeština s polštinou takový propletenec, že hranice mezi nimi je velice plyná. I proto jsem ve sbírce nechtěla, ba ani nemohla, označit verše za původně polské či původně české. Každý Zaolziak [obyvatelské jméno z polského slova Zaolzie, jež začalo být používáno v polské publicistice od 20. let minulého století pro etnický polskou oblast za řekou Olzou po rozdělení Těšínského Slezska na část polskou a československou, jde přitom o pohled z polské strany. Zaolziak je tedy polským obyvatelem tohoto území, které se zcela nekryje se zeměpisným vymezením českého Těšínska. L. M.] to cítí trochu jinak. Obecně, tam, kde byla inspirace, tam byl i jazyk. Když jsem studovala v Polsku – psala jsem polsky, když jsem se seznámila s mým českým přítelem, psala jsem česky. Když jsem hrála na polské scéně – byla to polština, kterou jsem psala častěji, na české scéně zas čeština atd. Když je mi inspirací Čech – napíšu báseň česky... Myslím, že to funguje i à propos věci a situací... A ještě k veršům, stává se mi, a to nejen v poezii, že píšu polsky a najednou si vzpomenu na vhodné slovo, či mám představu nějaké metafor v češtině, a dopíšu tedy v jiném jazyce, než jsem začala. Anebo dělám vsuvky v jiném jazyce. Byla jsem vychovávána tak, abych dokázala reagovat na situaci, která mne obklopuje – i jazykově. Bylo to pro mě – a zůstalo – přirozené. Jakási sounáležitost a respekt k místu, ve kterém žiji. (...) Nemám pocit, že se musím vymezovat vůči ostatním a jako člověk, který má možnost jazykového výběru, se můžu přizpůsobit, na rozdíl od jazykových monolitů. Beru

(Světlo, 21. 11., 22. 11. 1997) a večer na rozloučenou s Renatou Putzlacherovou, která se s rodinou odstěhovala do Brna, „W kawiarni AVION, ktorej nie ma... II – V kavárně AVION, která není... II“ (21. 2., 22. 2., 11. 4. 1997). Z Českého Těšína do Brna se symbolický vlak, odvažující básničku do jihomoravské metropole, osmnáctkrát zastavil, aby se na scéně se svými výstupy prezentovala nejen hlavní protagonistka večera, ale také Jaromír Nohavica spolu se svým otcem, básníkem a publicistou Jaromírem Nohavicou starším (*1927), který doprovázel svého syna na housle a přednesl několik autorských básní se železniční tematikou. Jaromír Nohavica ml., střídavě hrající na kytaru a heligonku, společně s Renatou Putzlacherovou zahráli a zazpívali píseň Karla Kryla Lilie a Nohavica sám potom proslulou píseň Karla Plíhala Vlak.

Z Brna, kde se Renata Putzlacherová začala intenzivněji věnovat překladatelství (navázala spolupráci s brněnským vydavatelstvím Host), zajíždí zpět do Českého Těšína za rodinou a přáteli. Ostatně první AVION, s kterým se Putzlacherová seznámila, byl stejnojmenný hotel a kavárna (dnes bistro) v Brně. A tak vlastně odjížděla z jednoho AVIONU do druhého, který v tomto případě dodnes existuje. V roce 1998 připravila Renata Putzlacherová za účasti herců Těšínského divadla retrospektivní večer „Historia prosta: w Cieszynie żył Kohn“ (Jednoduchý příběh: v Těšíně žil Kohn). Renata Putzlacherová vytvořila fiktivní postavu židovského houslisty Kohna, který hrál před kavárnou AVION.⁵ Doprovodná hudební skupina skladatele a kytaristy Zbigniewa Siwka Kamraci se proměnila v pravou klezmer kapelu Jidele, před sedmíramenným svícem zazněly písně v němčině a v jidiš, židovské vtipy, Kohnův příběh evokoval díla Isaaca Bashevise Singera (1904–1991) a Bruna Schulze (1892–1942). Po programu následovala vernisáž výstavy fotografií židovských hřbitovů v ČR a v Polsku od Wiesława Przewczka. Poprvé byly uvedeny Siwkovy písně s texty Renaty Putzlacherové jako Tańczyłam w bóżnicy (Tančila jsem v modlitebně), v níž se básnička rozpomíná na to, že do židovské modlitebny, která dnes slouží jako společenský sál Polského svazu kulturně-osvětového na Božkově ulici v Českém Těšíně, chodila do souboru písní a tanců Olza, jehož členové jsou většinou příslušníky z polské národnostní menšiny. Pořad zaznamenal poměrně velký úspěch i mimo region. V rozšířené verzi byl pak představen brněnským divákům jako první zájezdové představení kavárny AVION ve Sklepní scéně Divadla Husa na provázku pod názvem „W Kawiarni AVION, ktorej nie ma aneb Mezi Těšínem a Brnem“ (29. 11. 1998), stanice Vltava opakovaně vysílala hodinový rozhlasový pořad z vystoupení v Divadle Husa na provázku (4. 3., 8. 7. 1999), na II. Celonárodní soutěži židovské písně v Židovském divadle ve Varšavě (18. 2. 1999) Renata Putzlacherová obdržela cenu za texty písní k představení a herečka polské scény Těšínského divadla Małgorzata Pikusová zvláštní cenu za vokální interpretaci. O programu večera napsal třinecký spisovatel a publicista polského původu Kazimierz Jaworski: „(...) program ten posiada jeszcze dwa ważne odniesienia. Te mianowicie, że uczy nas niejako historii lokalnej. Szczególnie pokolenia ludzi urodzonych po ostatniej wojnie, które nic nie wiedzą na temat barwnego i innego świata jeszcze jednej mniejszości na tym terenie – mniejszości żydowskiej, a bez tej wiedzy nasza znajomość historii jest uboższa. Po drugie zaś realizatorzy pokazując nam w sposób zachwycający tamte realia, tamten świat, którego też już nie ma, w obecnych czasach narastającej nietolerancji i rasizmu jak gdyby programowo tej tolerancji nas uczą. W roku przyszłym minie sześćdziesiąt lat od wybuchu drugiej wojny światowej ze swym haniebnym holocaustem, w roku bieżącym natomiast trzydzieści lat od antyżydowskich pociągnięć w komunistycznej Polsce i program ten też zmusza nas do myślenia o tych sprawach.“ (/.../ tento program obsahuje ještě dvě důležité souvislosti. A sice, že nás učí místní historii. Zvláště generace lidí narozených po poslední válce, které nic neví na téma pestrého a jiného světa ještě jedné menšiny na tomto území – menšiny židovské, a bez tohoto povědomí je naše znalost historie chudší. Za druhé nám realizátoři zajímavým způsobem představují dávné realie, dávný svět, který už dnes neexistuje, a jako kdyby nás programově učili toleranci v současné době, kdy přibývá netolerance a rasismu. V příštím roce uplyne šedesát let od počátku druhé

to zeširoka, ale sama si to zkusím uspořádat. Mám totiž pořád pocit, jakoby nás někdo k něčemu tlačil. (...) Mluvilo se u nás nářečím, ale matka mne vychovávala tak, abych ve společnosti dospělých mluvila polsky. Vlastně tvrdí, že dokud jsem byla malá, mluvily jsme mezi sebou pouze polsky. Nářečím jsme začaly mluvit, až když jsem začala nářečí »nosit ze školy« matčína rodina také mluvila pouze nářečím anebo česky. Stejný model teď uskutečňuji já ve své rodině, aniž bych to plánovala. Se syny mluvím polsky, otec s nimi mluví česky. Zatím nepoužívají nářečí, asi to zase přijde až se školní docházkou a kamarády. Synovi jsou 3 roky a česky začal mluvit teprve teď. Do té doby mluvil i s otcem polsky. České vsuvky byly však stále častější a nyní se začíná orientovat a přizpůsobovat jazykově. Je zajímavé, že moje matka často navrhovala, abychom začaly mluvit spisovnou polštinou mezi sebou, ale nikdy se to neujalo, je mi to cizí a nepřírozené – dětství, které si pamatují, mám spojené s nářečím. A také matka spisovnou polštinu používá vždy pouze v kontaktu s cizími osobami, ve společnosti, v práci...“ Z dopisu Leny Pešák Liboru Martinkovi ze dne 11. 11. 2009 (dopis uložen v soukromém archivu L. Martinka).

5 K problematice mezisvětové totožnosti fikčních postav, s vědomím, že existuje více názorů na tento druh postav, srov. práce B. McHalea, které se slovenské badatelce Janě Waldnerové jeví jako koncepčně nejvýstižnější při analýze či dekonstrukci fikčního světa. Jde zejména o postavy přecházející buď z aktuálního světa do fikčního, nebo z fikce do fikce prostřednictvím metaplepse (termín G. Genetta). (WALDNEROVÁ 2008.)

světové války s jejím ostudným holocaustem, v tomto roce pak třicet let od protizidovských akcí v komunistickém Polsku a tento program nás také nutí k zamyšlení nad těmito událostmi.) (JAWORSKI 1997: 5)

V rozhovoru pro Mladou frontu DNES Renata Putzlacherová prozrazuje, že inspirací k retrospektivnímu večeru „Historia prosta: w Cieszynie żył Kohn“ jí bylo představení Gimpel głupek (Hlupák Gimpel) podle stejnojmenného románu I. B. Singera v režii Janusza Klimeszy: „Náš avionový program jsme měli rozdělený podle židovského kalendáře na nejvýznamnější výročí, nechyběly stesk, láska, humor. Snažili jsme se v diváčích vyvolávat asociace.“ (/red./ 1997: 9)

Těšínská kavárna AVION, která není, přivítala v červnu 1998 opět své hosty. Scénář poetického večera, který tentokrát proběhl v Galerii Půda těšínského kulturního střediska Na Střelnici a byl věnován ostravskému prozaikovi polského původu Wiesławu Adamu Bergerovi (1826–1998), i tentokrát napsala Renata Putzlacherová. Změnu prostředí vysvětluje autorka v rozhovoru s Jolantou Tajnou: „Musím říci, že jsme našli opravdu ideální místo, navíc když děj Knihy o neumírání, podle níž jsem připravila scénář, se odehrává na půdě plně vzpomínek a rekvizit. Poprvé v historii kavárny Avion jsem tak napsala scénář, který nebyl volným literárně-hudebním pásmem, ale divadelním představením. (...) Wiesław Adam Berger byl neopakovatelný člověk. Byl, jak sám o sobě psával a jak jsme zdůrazňovali v našem představení, zároveň Donem Quijotem, který neustále bojoval s větrnými mlýny, i plebejským Sancho Panzou v jedné osobě. Narodil se a zemřel v Ostravě. Pocházel z polsko-česko-německé rodiny. Jeho předkové přišli do Slezska z Francie. Byl proto nesmírně tolerantní, cítil se světoobčanem, ale na druhou stranu vždy zdůrazňoval svou lásku ke Slezsku a rodné polštině. Většina jeho knih v komunistických dobách vycházela v liberálnějším Polsku. Zákaz tisknout jeho díla v Československu trval do roku 1987, kdy v ostravském Profilu vyšla jeho kniha *Most na Lucyně*.⁶ Byl jedním z posledních opravdových umělců, psaní a umění pro něj znamenalo všechno. Ve svém životě se ale nedočkal náležitého ocenění. Tento slavnostní večer jsme mu proto byli dlužni.“ (TAJNÁ 1998: 7) Večer pod titulem „Księga o nieumieraniu czyli dzisiaj miałbym urodziny“ (13. 6. 1998) doprovázely obrazy Bergerovy manželky, výtvarnice Helgy Bergerové, a fotografie „Adama“, jak si spisovatel nechával říkat, od Wiesława Przeczka. Publikum bylo opět mnohonárodnostní, přijeli Bergerovi přátelé a také příznivci kavárny AVION z Norimberku, Antverp a Neapole.

V Kavárně AVION, která není, proběhl křest knihy dalšího polského spisovatele z českého Těšínska – Władysława Sikory (*1933). Jeho kniha *Ojcowizna* (1998, Otčina) je věnována autorovým rodným Beskydám, proto byl tento večer (13. 12. 1998) spojen s horami a horalským životem. O hudební doprovod se postarala horalská kapela Nowina, která uvedla diváky do předvánoční atmosféry zpěvem koled a pastorál těšínského písmáka Adama Sikory (1819-1871).

Kavárna AVION se pomalu přetvářela v kulturní instituci. Na Ministerstvu vnitra ČR v Praze bylo 20. 1. 2000 registrováno česko-polské umělecké sdružení s názvem Spolek-Towarzystwo AVION. Zakladatelé kavárny AVION, která není, se obávali určitých snah o otevření restaurace nebo kavárny stejného názvu v Českém Těšíně. Mrzelo by je, kdyby se pod její střechem scházeli u piva pašeráci alkoholu. Jak dokládá historik Janusz Spyra, také majitelka původní kavárny AVION mívala problémy s těmito hosty, kteří měli dobrý výhled na most, kde se alkohol předával mezi pašeráky na obou stranách řeky Olzy, a na tuto skutečnost byla Rosalie Weisnerová upozorňována úřady. (SPYRA 2000: 18.) (Kolem roku 1935 měl kavárnu v pronájmu nějaký Emil Streck.)

Avšak zakladatelům divadelní kavárny AVION šlo o prchavou a spíše sentimentální atmosféru divadelně-kabaretních představení. Název sdružení AVION dešifrují jako Towarzystwo Adoracji Wzajemnej i Odmiennych Nacji (Sdružení vzájemné adorace a různých národností). Jde o hermeticky uzavřené sdružení, ale jeho členové usilují zároveň o to, aby se jim dobře spolupracovalo a cítili se jako mezi přáteli. Mezi polskou menšinou však mají i nepřátele: „Zdajemy sobie jednak sprawę, że mamy nie tylko zwolenników, ale i wrogów, zwłaszcza wśród tych, którzy twierdzą, że jako Polacy powinniśmy się zamknąć w Okopach Świętej Trójcy i umrzeć godnie z wyprężoną pierśią. To taka zaolziańska dwulicowość: najgłośniej krzyczą ci, którzy od lat żyją na czeskim garnuszku. Mnie się natomiast wydaje, że warto spojrzeć przychylnie na naszych współziomków i poszukać tego, co nas łączy, a nie dzieli.“ (Uvědomujeme si, že máme nejen přátele, ale i nepřátele, zejména mezi těmi, kteří tvrdí, že jako Poláci se musíme zamknout v zákopech Svaté Trojice /viz drama polského romantika Z. Krasińskiego *Nie-boska komedia*/ a zemřít důstojně s vypjatou hrudí. Je to taková českotěšínská licoměrnost. Nejvíce totiž křičí ti, kteří se po léta živí z české mísy. Mně se však zdá, že bychom měli naše spoluobčany vnímat příznivě a hledat to, co nás spojuje, a ne hledat to, co nás rozděluje.) (SIKORA 2001: 4)

Renata Putzlacher je také autorkou dvojjazyčné⁷ básně o kavárně AVION.

⁶ V originále *Most nad Lucyną* (Ostrava 1987).

⁷ Ve shodě s Edwardem Balcerzanem považujeme bilingvismus (dvojjazyčnost; angl. Bilingualism, rus. двуязычье) za „jeden z centralnych obiektów zainteresowania interlingwistyki, dyscypliny językoznawczej, która ukształtowała się w pierwszych dziesiątkach lat XX w. Dla interlingwisty bilingwizm jest przede wszystkim wynikiem współdziałania dwu języków etnicznych, pozostających ze sobą w kontakcie, przy czym w grę wchodzi tu zarówno kontakt kauzalny, tymczasowy, więc epizodyczny, jak i permanentny. Zakłada się nadto

W KAWIARNI AVION KTÓREJ NIE MA...

W kawiarni AVION której nie ma
poranną kawę kontempluję
za oknem most i ruchy wojska
dziecko z obręczą Olzy wody

Dobiegła kresu pierwsza wojna
wre babiloński gwar na moście
W kasie śpią obok siebie zgodnie
korony złote i guldeny

Dziewczyna pas cieszyński srebrny
dała do ręki żołnierzowi
A u Prochaski z taśmy spływa
kolejny śpiewnik Trzanowskiego

V tu chvíli můj mladičkův děda
balí svůj ukrajinský batoh
Za nehty má černoze V očích
tajemný záblesk rozhodnutí

Pak přivandruje do Těšína
sídla Piastovců s jednou věží
Bude si na chléb vydělávat
a zadělávat těsto v díži

W kawiarni AVION tuż pod Wzgórzem
Zamkowym choć już zamku nie ma
jem słodką bułkę którą ręce
mojego dziadka wyrzeźbiły

Ma nowy ratusz Czeski Cieszyn
a przed nim chałupina krowa
i hojna wdowa Tetl dumnie
już pańskim okiem rynek tuczy

Hotel „Piaśt“ ciągle szyldy zmienia
„Bohemia“ hotel raz „Polonia“

W szkole znów nowy elementarz
w innym języku znów gazeta

V městském lesíku svátky jara
děti sbírají těšínanky
A na korze se procházejí
tlustí měšťáci z Saské kupy

A na Brandysie proletariát
planuje novou revolucí
Pivo se leje mlyn se křecí
po torach mkní parowóz dziejów

W kaffeehaus Avion czas przystanął
już wkrótce runie w Olzy wody
z mostem Przyjaźni który dzielił
z niepowtarzalną atmosferą

Bílí předkové v mlze z mouky
těší mé oči v městě Těšín
V té božské víšce temném kotli
pomateného alchymisty

Rodzina Kohnów dzieci liczy
Transport do Ziemi Obiecanej
odjeżdża z toru jedyne
Już czołg przecina rzekę na pół

Na rozloučenou házím mince
do řeky která Těšín dělí
A marně teskným zrakem hledám
kavárnu AVION která není

Oczami szukam smutna niema
kawiarni AVION której nie ma...

U příležitosti čtvrtých narozenin Kavárny AVION, která není, bylo 26. 2. 2000 pokřtěno hudební album s názvem *Lamus* (Sklad). Na albu najdeme jak Zbyszkem Siwkem dříve zhudebněné verše ze sbírky *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra*, tak písně zbrusu nové. „Deska *Lamus* je skromným svědectvím společně strávených chvil a nezapomenutelného životního dobrodružství, o kterém sní každý umělec“, říkají autoři v průvodním letáčku o nové desce. Kromě básní a písní se v programu objevila i vtipná parodie na báseň Adama Mickiewicze (1798–1855) *Wpłynąłem na mokrego przestwór oceanu*. Přimo z pražského koncertu přijel

(...) že współdziałanie to nie po prostu rozrzut pojedynczych przypadkowych zapożyczeń czy naleciałości z języka L_1 w języku L_2 , lecz gra dwu systemów. Współpraca, ale i walka, dwu struktur semiotycznych.“ (BALCERZAN 1998: 8.) Používání těšínského nářečí mluvčím v běžné komunikaci nepovažujeme za případ trojjazyčnosti (trilingvismu).

do Českého Těšína Jaromír Nohavica, který zazpíval několik nových písní, například song Ostravo, v ostravském nářečí napsaný protestsong To umí každý debil a tesknou baladu Pane prezidente. V divadelní galerii pak návštěvníci zhlédli výstavu obrazů Sebastiana Pawlaka a fotografie z avionových večerů od Wiesława Przeczka a Franciszka Balona. Naskytla se i příležitost k rekapitulaci dosavadní činnosti kavárny AVION Renatou Putzlacherovou: „Przed pięćiu laty pracowaliśmy z Jarkiem Nohavicą nad tłumaczeniem jego tekstów na potrzeby filmów dokumentalnych, które kręcił o Zaolziu Stanisław Kubiak z wrocławskiej telewizji. Podczas naszych spotkań często dyskutowaliśmy na różne tematy. Dyskusje te były czasami bardzo burzliwe – Jarek jest przecież Czechem, ja Polką... Znajdowaliśmy jednak tematy styczne, niektóre rzeczy wyjaśniliśmy i stwierdziliśmy, że nadal na Zaolziu żyjemy – to znaczy Czesi i Polacy – w jakichś stereotypach, unikamy się. Doszliśmy do wniosku, że dzięki dialogowi może powstać nowa wartość, nowa jakość, która może inspirować. Gdy teraz, z dystansu, patrzę na najlepszą chyba płytę Jarka – »Dziwne stulecie« – widzę, ile na niej znalazło się z atmosfery tamtych rozmów, poszukiwań... Tam można wyczuć atmosferę Austro-Węgieł, to przenikanie się nacji, kultur. A sympatyczne jest i to, że mówi się w »Dziwnym stuleciu« o Cieszynie, o kawiarni Avion.“ (Před pěti lety jsme s Jarkem Nohavicou překládali jeho texty pro dokumentární filmy, které na českém Těšínsku natáčel Stanisław Kubiak z v Bratislavské televize. V době našich setkání jsme často diskutovali na různá témata. Debáty byly občas velmi bouřlivé – Jarek je přece Čechem, já Polkou... Nacházeli jsme však i společná témata, některé věci jsme si vysvětlili a zjistili jsme, že jako Poláci a Češi stále žijeme na českém Těšínsku v určitých stereotypch, že se vzájemně mýjíme. Došli jsme k závěru, že díky dialogu může vzniknout nová hodnota, nová kvalita, která může inspirovat. Když teď, s odstupem, poslouchám snad nejlepší Jarkovo hudební album Divné století, uvědomuji si, kolik se na ní nachází z ovzduší oněch rozhovorů, hledání... Můžeme z ní vycítit něco z atmosféry Rakouska-Uherska, to pronikání národů, kultur. Sympatické je také to, že v Divném století se zpívá o Těšíně, o kavárně Avion.) (PUTZLACHER 2000)

Zajímavostí výroční Kavárny AVION, která není, bylo, že kromě herců obou scén Těšínského divadla vystoupili také slovenští herci, členové nitranského divadelního Teatro Tatro. K tomu Renata Putzlacherová podotýká: „Po sedmi hubených letech – nepočítajíc spolupráce s režisérem Januszem Klimszou – jsem konečně objevila režiséra mé »krevní skupiny«. Už předtím jsem obdivovala inscenace slovenského režiséra Ondreje Spišáka a loni během krátkodobé dramaturgické působnosti v české scéně TD jsem měla možnost přeložit pro něj divadelní úpravu románu mé oblíbené spisovatelky Olgy Tokarczukové »Pravěk a jiné časy«. (...) A díky Ondrovi jsem před měsícem zažila i debut na slovenské divadelní scéně jako autorka »Lietajúcej Frídy.«“ (PUTZLACHER 2000)

Jubilejní program byl zahájen scénickým obrazem, jak Pán Bůh stvořil svět. V roli Pánbíčka se představil právě Ondrej Spišák, jemuž v úloze d'ábla a archanděla Michaela sekundovali Milan Vojtela a Agáta Solčianská. Poté přišel na řadu obraz o založení Těšína, které uskutečnili bratři Lech, Čech a Slovák spolu se sestrou Těšíňankou, kterou ztělesnila sama Renata Putzlacherová. Poté co postavili věž, dnes zvanou Piastovskou, která sahala až k nebi, Pán Bůh zaměnil jejich jazyky. Přesto, že se večer odehrával ve třech jazycích (polštině, češtině a slovenštině), herci a publikum si bez problémů vzájemně rozuměli. Jak prorocky pravil vypravěč provázející celým představením, polský režisér Karol Suszka: „Teraz idziemy wspólnie do Europy, później otworzy się nam świat, w końcu cały Kosmos. A po śmierci spotkamy się wszystcy w niebie – teatralnym niebie...“ (Teď jdeme společně do Evropy, pak se nám otevře svět, nakonec celý vesmír. A po smrti se všichni setkáme v nebi – v divadelním nebi.) (-kor- 2001: 1-2)

Patrně s ohledem na skutečnost, že se Putzlacherová podílela na přípravě polských dialogů k filmu režiséra Milana Cieslara *Der Lebensborn – Pramen života* (prem. 3. února 2000), jenž vychází z románu Vladimír Kőrnera *Pramen života* (1998), mohli jej těšíňští diváci shlédnout v předpremiéře v kavárně AVION již 19. ledna 2000. (MARTINEK 2008: 65–74)

Dnes se dá o „Kavárně AVION, která neexistuje“, přitom – jak vidíme – existuje v nové podobě po dobu třinácti let, se zdá, že se tento sen scenáristky Renaty Putzlacher částečně splnil i díky úspěšnému česko-polskému divadelnímu projektu Těšínské niebo – Cieszyńskie nebe (dnes již kolem 100 repríz v Česku, Polsku a na Slovensku), jehož je spoluautorkou. Dodejme na závěr, že premiéra se konala na scéně Těšínského divadla krátce po vstupu obou našich zemí do EU. Kromě toho skupina nadšenců kolem Putzlacherové a spol. usiluje také o to, aby byla původní kavárna AVION zrekonstruována v původní podobě i na břehu řeky Olzy, přičemž tento sen se zřejmě podaří uskutečnit, neboť je součástí transhraničního projektu Českého Těšína financovaného z prostředků města a Evropského fondu pro regionální rozvoj.⁸

⁸ Na otázku redakce Zwrotu „Jakie znaczenie ma dla pani nowopowstająca w Cz. Cieszynie replika kawiarni Avion?“ (Jaký význam má pro vás nově vznikající replika kavárny Avion?) Renata Putzlacherová mj. odpověděla: „To, że miasto przyszło z inicjatywą wybudowania kawiarni Avion jest dla mnie potwierdzeniem faktu, że marzenia się spełniają. Od 1996 r. w programach stowarzyszenia »Kawiarnia Avion, której nie ma« przywoływaaliśmy atmosferę oraz genius loci tamtego miejsca, próbowaliśmy dotrzeć, zrozumieć... Dla tego dla mnie jest to niesamowite przeżycie, że mogę od samego początku patrzeć na tę budowę, gdzie jak feniks z popiołów powstaje coś, o czym marzyłam.“ (AL 2009: 12). (To, že město přišlo s iniciativou postavení kavárny

Citace:

- (kor), 2001, Narodziny kawiarni, której nie ma... Powiało nostalgią i duchem tolerancji, *Głos Ludu*, 13. 3., s. 1-2.
- (red.), 1997, Avion s titanikovým klimatem. Neexistující těšínská kavárna žije také díky básničce Renatě Putzlacherové, *Mladá fronta DNES*, 30. 3., s. 9.
- AL, 2009, Pytanie do... Renaty Putzlacher, poetki i współtwórczyni stowarzyszenia „Kawiarnia Avion, której nie ma“, *Zwrot*, č. 5, s. 12.
- BALCERZAN Edward, 1998, Dwujęzyczność jako przedmiot badań lingwistycznych i literackich, in: idem, *Literatura z literatury (strategie tłumaczy)*. Katowice: „Śląsk“, s. 8.
- BERGER Wiesław Adam, 1987, *Most nad Łucyną*. Ostrava: Profil.
- BOGOCZOVÁ Irena, 1996, *Świadomość i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu*. Ostrava, FF OU, s. 75–76.
- BORÁK Mečislav, 1999, Polská menšina v České republice. In: Ivan Gabal a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, s. 120–127.
- JAWORSKI Kazimierz, 1997, Prosta historia w kawiarni Avion, *Hutnik*, 1. 4., s. 9.
- KASZPER Kazimierz, 1996, Kawiarnia, która jest, *Ruch Teatralny*, č. 4, s. 5.
- LIBERDA Bronek, 1997, *Szóstka wygrywa*. Český Těšín: AVION – Kongres Poláků v ČR.
- MARTINEK Libor, 2008, Die deutsch-tschechische Frage in den Filmversionen der literarischen Werke Vladimír Körners, *Germanoslavica*, č. 2, s. 65–74.
- PEŠÁK Lena, 2009, *Światło – Světlo*. Český Těšín: AVION.
- PUTZLACHER Renata, 1996, Czeski Cieszyn, Europa Środkowa – Český Těšín, střední Evropa. In: *Małgorzata poszukuje Mistra – Markéta hledá Mistra*. Český Těšín: Avion, s. 38–39 (přel. E. Sojka).
- PUTZLACHER Renata, 2000, Slovenské dobrodružství, *ATD*, měsíčník Těšínského divadla, říjen.
- SIKORA Jacek, 2001, Pięć lat kawiarni, której nie ma. „Jesteśmy towarzystwem wzajemnej adoracji” – mówi Renata Putzlacher, *Głos Ludu*, 3. 3., s. 4.
- SIKORA Władysław, 1998, *Ojcowizna*. Český Těšín, Snoza.
- SIWEK Tadeusz, 1997, Demografická charakteristika Poláků v České republice. In: Karol Daniel Kadłubiec, *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice 1920–1995*. Ostrava – Ostravská univerzita, s. 43–66. *Pierwszy lot*. Český Těšín: PZKO-SLA 1959.
- SIKORA Władysław, 1998, *Ojcowizna*. Český Těšín, Snoza.
- SIWEK Tadeusz, 1997, Demografická charakteristika Poláků v České republice. In: Karol Daniel Kadłubiec, *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice 1920–1995*. Ostrava – Ostravská univerzita, s. 43–66.
- SPYRA Janusz, 2000, Kavárna Avion a její předchůdci, *Těšínsko*, č. 2, s. 17.
- TAJNÁ Jola, 1998, „Spisovatel Berger byl Don Quijote, ale i Sancho Panza“, říká básníka Renata Putzlacher-Buchta, *Karvinsko*, 23. 6., s. 7.
- WALDNEROVÁ Jana, 2008, *De/konstrukce fikčních světů*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Filozofická fakulta.

Literatura:

- Literární věda na prahu 21. století – Nauka o literaturze u prahu XXI stulecia*. Red. Libor Martinek a Miroslav Mikulášek. Opava: Slezská univerzita 2000.
- Literatura a heterogenicznosc kultury. Poetyka iobraz swiata*. Red. Eugeniusz Czaplewicz a Edward Kasperski. Warszawa: Wydawnictwo TRIO 1996.
- Literatura a region*. Red. Jiří Svoboda. Ostrava – Opava: Optys 1995.
- ŁOZOWSKA, R. K. *Obca ojczyzna*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński 2004.
- MAIDL, V. Erneuerte Heimatkunde? Zu einigen Aspekten der regionalen Literaturforschung. In: *Mährische deutschsprachige Literatur. Eine Bestandsaufnahme*. Ingeborg Fialova-Fürstova (ed.). Olomouc: FF UP 1999, s. 17–25.
- MARTINEK, L. *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*. Opava: Slezská univerzita 2006.
- MARTINEK, L. Současná tvorba polské národnostní menšiny v české republice. In: *Česká literatura na konci tisíciletí. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky. II.díl*. Praha: ÚČL AV ČR 2001.
- Medziliterárnosť: kontexty a autorská poetika textu*. (Zborník materiálov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa konala v Prešove 21. -22. 10. 2004.) Zuzana Stanislavová, Markéta Andričíková (eds.). Prešov: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy – Ústav pre výskum detskej reči a kultúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove 2005.

Avion je pro mne potvrzením faktu, že se sny plní. Od r. 1996 jsme v programech sdružení „Kavárna Avion, která neexistuje“ připomínali atmosféru a genius loci tohoto místa, pokoušeli jsme do ní proniknout, pochopit... Pro mne je to proto neuvěřitelný zážitek, že mohu od počátku sledovat tuto stavbu, kde jako fénix z popela vzniká něco, o čem jsem snila.)

- Mezi okrajem a centrem. Studie z komparatistiky II.* Vladimír Svatoň, Anna Housková, Oldřich Král (eds.). Praha – Pardubice: Centrum komparatistiky FF UK – Nakl. Mlejnková 1999.
- MIŁOSZ, Cz. Notes on Exile, *Books Abroad*, 1976, č. 2, s. 281–284; polská verze: Noty o wygnaniu, *Kultura* (Paris), 1981, č. 3, s. 3–8.
- MIŁOSZ, Cz. What Is Central Europe? The Telltale Scar, *The New Republic*, August 1989, 6–7/7, s. 27–29.
- Nástin dějin Těšínska.* Ostrava – Praha: Advertis, 1992.
- NEBESKÝ, J. J. K. Česká literatura na Moravě, *Tvar*, 2003, č. 16, s. 2.
- Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku. Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831-1863.* Sv. 1. Red. Maria Janion et al. Kraków: Wydawnictwo Literackie 1975.
- OLIVA, K. a kol. *Polsko-český slovník.* Praha: Academia 1994.
- PAŠIAK, J. Socio-priestorová situácia Slovenska a jej hlavné vývojové trendy. In: *Slovensko. Kroky k európskemu spoločenstvu.* 1. díl. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej Akadémie Vied.
- PATOČKA, J. *Přirozený svět jako filozofický problém.* 3. vyd. Praha: Československý spisovatel 1992.
- PECHAR, J. *Být sám sebou. Pojem identity a jeho meze.* Praha: Hynek 1995.
- PECHAR, J. Místo a citový vztah k němu. In: *Kultura a místo. Studie z komparatistiky III.* Praha: Centrum komparatistiky FF UK 2001.
- PETŘÍK, V. Regiön, regionálna a národná literatúra. In: *Regiön v národnej kultúre.* Red. Peter Liba. Dolný Kubín – Nitra: Acta Musei Oraviensis Pauli Országh-Hviezdoslav, č. 9, 1988.
- Pojem – metafora – žánr. Studie z komparatistiky IV.* Praha: Centrum komparatistiky FF UK 2004.
- Polacy na Zaolziu – Poláci na Těšínsku 1920–2000.* Red. Józef Szymeczek. Český Těšín, Kongres Polaków w Republice Czeskiej 2002.
- Polonica 1997.* Sborník z příspěvků z VI. konference polonistů ČR v Ostravě (19. -20. 11. 1997). Red. Jiří Damborský. Ostrava: Ostravská univerzita 1999.
- POSLEDNÍ, P. *Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kultura po roce 1945.* Praha: Euroslavica 2000.
- POSPÍŠIL, I. – GAZDA, J. – HOLZER, J. *Integrovaná žánrová typologie. (Komparativní genologie).* Ed. Ivo Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita 1999.
- POSPÍŠIL, I. – ZELENKA M. Souvislosti sociologického přístupu k literatuře a komparatistické impulsy Karla Krejčího v meziválečném období (na pomezí sociologismu a strukturální estetiky). In: Karel Krejčí, *Sociologie literatury.* Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2001.
- PROCHÁZKA, J. Hranice, pohraničí, kulturní okruhy a podokruhy ve střední Evropě. In: *Hranice a pohraničí jako geopolitický, ekonomický, historický, sociokulturní a filozofický fenomén.* Red. Jelena Petruciová. Ostrava: Katedra občanské výchovy Pedagogické fakulta Ostravské univerzity – Katedra společenských věd Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava 1999, s. 45–47.
- Region a jeho reflexe v literatuře.* Sborník Filozofické fakulty Ostravské univerzity č. 171. Ostrava: Filozofická fakulta 1997.
- Région et régionalisation dans la géographie française et dans les autres sciences sociales.* Cahiers de l'Institut d'études politiques. Strasbourg: Institut d'études politiques 1967.
- Regiön v národnej kultúre.* Red. Peter Liba. Dolný Kubín – Nitra: Acta Musei Oraviensis Pauli Országh-Hviezdoslav, č. 9, 1988.
- Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość.* Red. K. Handke. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy IS PAN 1993.
- RIMMON-KENANOVÁ, S. *Poetika vyprávění.* Přel. Vanda Pickettová. Brno: Host 2001.
- Rodzina: język – tradycja – tożsamość. Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego.* Red. Iwona Nowakowska-Kempna. Katowice: Uniwersytet Śląski 1997.
- RONEN, R. *Possible Worlds in Literary Theory.* Cambridge: Cambridge University Press 1994.
- RYAN, M.–L. *Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory.* Bloomington: Indiana University Press 1991.
- RYANOVÁ, M.–L. Literární kartografie – mapujeme území. In: *Od struktury k fikčnímu světu. Lubomíru Doleželovi.* Přel. Kateřina Vlasáková. Olomouc: Aluze 2004, s. 175–200.
- SAWICKI, S. Problematyka aksjologiczna w badaniach literackich. In: *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze.* Red. Stefan Sawicki. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski 1992, s. 96–110.
- Sbornik Filozofické fakulty Ostravské univerzity,* č. 171. Ostrava: Filozofická fakulta 1997.
- SCHERBER, P. Literární život jako předmět literární historie, *Česká literatura*, 2005, č. 4, s. 518-540.
- SIWEK, T. – KAŇOK, J. *Vědomí slezské identity v mentální mapě.* Ostrava: Ostravská univerzita 2000.
- SIWEK, T. – KAŇOK, J. Mapping Silesian Identity in Czechia. *Geografie. Sborník České geografické společnosti.* 2000, roč. 105, č. 2, s. 190–200.
- SŁAWKOWA, E. Drzewo rodowodne. Obraz domu i rodziny w poezji cieszyńskiej. In: *Rodzina: język – tradycja – tożsamość. Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego.* Red. Iwona Nowakowska-Kempna. Katowice: Uniwersytet Śląski 1997, s. 179–200.

- Slezsko a severovýchodní Morava jako specifický region*. Sborník prací Ostravské univerzity, č. 170. Ostrava: Ostravská univerzita 1997.
- SMITH, A. D. *National Identity*. London: Penguin 1991.
- STANISLAVOVÁ, Z. *Autor, text, generácia, región*. Prešov: Metodické centrum Prešov 2001.
- Studia Moravica I, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas philologica*. Jiří Fiala, Jana Kolářová a Jana Vrajevá (eds.). Olomouc: Univerzita Palackého 2004.
- SULIMA, R. *Głosy tradycji*. Warszawa: DIG 2001.
- SULIMA, R. *Literatura a dialog kultur*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1982.
- SVOBODA, J. *Cesty a zastavení. Kapitoly z české literatury dvacátého století*. Ostrava: Ostravská univerzita, Ústav pro regionální studia – Nakladatelství Tilia 2002.
- SVOBODA, J. *Tvorba a region. Sedm kapitol o literatuře na Ostravsku*. Ostrava: Profil 1974.
- SVOBODA, J. *Z obzoru tvorby. Kapitoly z české literatury*. Ostrava: Ostravská univerzita, Ústav pro regionální studia – Nakladatelství Tilia 1998.
- ŠÁMAL, P. K historii pojmu literární kultura. Poznámky z polské literární vědy, *Česká literatura*, 2005, č. 4, s. 540–555.
- ŠATAVA, L. *Národnostní menšiny v Evropě. Encyklopedická příručka*. Praha: Ivo Železný 1994.
- ŠINDLER, P. Hranice státu jako politicko-geografický fenomén. In: *Hranice a pohraničí jako geopolitický, ekonomický, historický, sociokulturní a filosofický fenomén*. Red. Jelena Petruciová. Ostrava: Filozofická fakulta OU – Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava 1999, s. 7–14.
- URBANOVÁ, S. – MÁLKOVÁ, I. *Souřadnice míst*. Ostrava – Šenov u Ostravy: Ústav pro regionální studia OU – Nakladatelství Tilia 2003.
- URBANOVÁ, S. *Region bez hranic*. Olomouc: Votobia 2001.
- WALDNEROVÁ, J. Od hrdinského a vznešeného k veselému a smiešnemu. In: *Významové a výrazové premeny v umení 20. storočia*. (Materiály z medzinárodnej konferencie, ktorá sa uskotočnila v dňoch 8.-9. 9. 2005 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.) Acta Facultatis philosophicae Universitatis Prešovensis. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005, s. 299-304.
- WAPIŃSKI, R. O złożoności określenia Polska i charakterze badań regionalistycznych. In: *Pejzaże kultury. Prace ofiarowane Profesorowi Jackowi Kolbuszewskiemu w 65. rocznice Jego urodzin*. Red. W. Dynak i M. Ursel. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2005, s. 15-19.
- WELLEK, R. – WARREN, A. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996.
- WELLEK, R. *Pojęcia i problemy nauki o literaturze*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1979.
- Współczesna teoria badań literackich za granicą IV*. Antologia. Red. Henryk Markiewicz. 2. opr. wyd. Kraków: Wydawnictwo Literackie 1976.
- ZACHOVÁ, A. Kresová literatura, *Češtinář*, 2000–2001, č. 4, s. 127-128.
- ZAJAC, P. Región ako problém lokálneho a globálneho. In: *Región v národnej kultúre*. Red. Peter Liba. Dolný Kubín – Nitra: Acta Musei Oraviensis Pauli Országh-Hviezdoslav, č. 9, 1988.
- ZAJAC, P. Tvorivosť regiónu, *Svět literatury*, 1993, č. 6, s. 21–28.
- ŻÓŁKIEWSKI, S. *Wiedza o kulturze literackiej. Główne pojęcia*. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna“ 1980; 2. vyd. tamtéž 1985.
- Žijeme spolu, nebo vedle sebe?* [Sborník z konference o literatuře a kultuře národnostních menšin v České republice.] Praha: Obec spisovatelů 1998.

PhDr. Libor Martinek, PhD.
 Filozoficko-přírodovědecká fakulta
 Slezská univerzita v Opavě
 Bezručovo nám. 13,
 746 01 Opava,
 Czech republic
 e-mail: libor.martinek@fpf.slu.cz.

ABSTRACT

The following text focuses on humour and especially irony which appears in the contemporary postmodern literature as a product of intertextual shifts. The aim is to explain the notion of intertextuality and its forms, mainly parody and pastiche as well as to show their examples in the texts of several contemporary authors (T. Pratchett, G. Vidal, W. Allen).

Ak hovoríme o humore, potom vnímate smiech ako jeho samozrejmy symptom, hoci nie vždy humor vyvoláva takýto prejav. V mnohých prípadoch sú iba tichý úsmev alebo úškrn reakciou na humorný podnet. Ľudia sa smejú často a príčinou ich smiechu môžu byť rôzne, napríklad pocit šťastia alebo rozpaky, psychické problémy, nervozita. Humor je len jednou z mnohých a existuje viacero teórií pre jeho vysvetlenie¹. Rovnako existuje aj mnoho druhov humoru, hoci vytvoriť nejakú presnú definíciu tohto neuchopiteľného fenoménu je veľmi ťažké, a to aj napriek jeho všadeprítomnosti.

Intertextualita patrí k výrazným znakom postmodernity a postmodernej literatúry, pretože postmoderný autor si je celkom istý, že niektoré veci už napísané boli a zároveň aj tuší, že vlastne napísané už bolo temer všetko, veď niektoré látky, subjekty, postavy si cestujú storočiami, objavujú sa raz tu, raz tam – v rôznych krajinách, literárnych žánroch u odlišných autorov. Toto vedomie spolu s vedomím, že o originalitu ho obral čas, ho núti hľadať iné možnosti. Často sú vo forme citácie, alúzie, narážky, paródie, pastiša alebo karikatúry nejakého existujúceho textu. Je to spôsob, akým autor môže ukázať, že spolu so svojim čitateľom vie, že aj keď jeho myšlienky nie sú celkom pôvodné, lebo už boli použité v inom literárnom výtvore a iným autorom, on pozná tohto autora jeho dielo a používa jeho prvky svojim vlastným originálnym spôsobom. Takýto autor tiež očakáva, že uvedomelý čitateľ rafinovanosť jeho počínania náležite ocení.

Opísaný spôsob tvorby je pre postmodernu charakteristický a jeho dôsledkom je často komickosť výrazu, ktorá môže byť nielen zámerná, ale aj náhodná, vznikajúca ako dôsledok posunov medzi pôvodným textom (tzv. pretextom) a jeho novou formou (posttextom).

Počiatky intertextuality však vedú do výtvarného umenia, a to do Francúzska v roku 1919, keď Marcel Duchamp predstavil vlastnú verziu Leonardovej Mony Lisy s fúzikmi a briadkou a nazval ju L.H.O.O.Q (Skrátené „*elle a chaud au cul*“ - má horúci zadok). Duchampov umelecký počin bol vo svojej dobe celkom iste vnímaný ako čira anarchia znevažujúca a vysmievajúca tradičné kultúrne hodnoty. Takýto krikľavý príklad nového prístupu k tradičnému musel nielen šokovať, ale aj inšpirovať a preniknúť aj do ostatných umeleckých oblastí, literatúru nevynímajúc. V tretej tretine dvadsiateho storočia sa z anarchie stalo pravidlo a oceňovaný umelecký postup v literatúre pomenovaný ako intertextualita, teda rôzna úroveň medzitextových vzťahov, vzťahov medzi pôvodným textom a textom nadväzujúcim, novým. Upevnenie štatútu intertextuality v rámci oficiálneho umeleckého prúdu je dôsledkom splnenia jednej z hlavných podmienok postmodernity, a to plurality so všetkými súvisiacimi následkami, napríklad devalváciou autority veľkých príbehov, zrovnoprávnením malých príbehov nedôležitých jednotlivcov. Práve táto podmienka vytvára priestor pre sémantické posuny také príznačné pre intertextualitu a následnú produkciu komických prvkov a štruktúr. Rovnoprávnosť príbehov udeľuje slovo inému než víťaznému diskurzu, verzii, ktorá náleží porazeným, neúspešným, bezvýznamným, obyčajným, aj so všetkými im vlastnými malými problémami obyčajného človeka a rovnako ponúka príbehy takzvaných „hrdinov“, ale obohatených o ľudský rozmer a kompromisy, ktoré ich snímajú z tradičných piedestálov.

Štýl britského spisovateľa, Terry Pratchetta, autora fantasy románov série Plochozeme (The Discworld) je založený na intertextualite. V encyklopédiách fantasy literatúry bývajú jeho diela označované ako humorná odnož žánru, faktom však je, že častým zdrojom humoru v dielach tohto autora sú intertextuálne posuny, teda vplyv pretextu na posttext. Pratchett vo svojej tvorbe veľmi často uplatňuje brikoláž a do fantastického ne/možného sveta Plochozeme vkladá rôzne postavičky známe z klasickej literatúry, používa látku už spracovanú inými autormi, putujúce subjekty, konflikty, paródiu, pastiš a parsifláž. Okrem klasickej literatúry

¹ Kognitívne teórie nezlučiteľnosti a bisociácie, teórie superiority a kritiky, psychoanalytické teórie, kombinácia týchto teórií spolu s lingvistickým.

(napr. diela W. Shakespeara, P.G. Wodehousa) nachádza bohatý zdroj materiálu aj v legendách a mýtoch rôznych národov.

Ako príklad pratechtovského použitia postáv môže poslúžiť podskupina románov Plochozeme o čarodejnicách. V Shakespeareovej hre *Macbeth* sa tri čarodejnice objavujú na začiatku prvého dejstva vo funkcii prorockého symbolu budúcich nešťastí. Tieto postavy majú v dráme iba vedľajšie postavenie a ich význam je zredukovaný na úroveň funkcií. V Pratchettových románoch sa dostávajú do ústredných pozícií niekoľkých románov. Ich zlovestnosť sa stráca, keď autor vykreslí veľmi plastické portréty troch múdrych a veľmi ľudských žien, dvoch starých a jednej mladej, ktoré sú považované za čarodejnice hlavne pre svoju inteligenciu, neobyčajnú znalosť ľudskej psychiky, pozorovací talent a schopnosť pomáhať. Pridaním ľudských vlastností sa z postáv, ktoré v pôvodnom texte slúžili viac-menej ako symboly zla, stávajú plnokrvné charaktery a ich interakcia v novom prostredí vytvára mnoho komických momentov. Komika v Pratchettových románoch je vo veľkej miere založená na opozícii medzi očakávaniami čitateľa, vytváranými v súvislosti s tradičnou predstavou, a autorovým spracovaním, ktoré je s touto tradíciou v rozpore. V prípade troch čarodejníc narušuje Pratchett niekoľko stereotypov na vonkajšej aj vnútornej úrovni postáv. Prvý efekt narušenia vzniká pridelením mena, teda v onomastickej oblasti, keď tri tradične bezmenné postavy - funkcie- dostávajú hravé, veselé mená (Starenka Oggová, babka Paprčivá a Magráta Cesnaková.), ďalej nasleduje vizuálna zložka postáv, na tejto úrovni autor mení tradičné zahnuté nosy, strapaté vlasy, roztrhané háby, hrby a bradavice na černené pruhované pančuchy, čistý tmavý odev², síce prísnu ale chápvavú tvár s inteligentným pohľadom a podobne. Čo sa týka ľudských kvalít, čarodejnice sú jedinečné osobnosti, jedna prísna, premýšľavá altruistka, druhá trochu rozšafná matka a stará matka rozvetvenej rodiny a tretia hoci mladá a popletená, je tiež rovnako dobrá osoba. Všetky sú rôznym spôsobom nápomocné pri riešení problémov a nešťastí kváriacich ich komunitu, a v niektorých prípadoch aj celú Plochozem. V Pratchettových románoch sú čarodejnice nositeľkami múdrosti, ale vo fikčnom prostredí, z hľadiska ostatných postáv, je ich pozícia na tradičnej úrovni. Vzhľadom na stredovekú situáciu Plochozeme, reprezentujú tieto postavy v prostredí fikčného sveta tradičné, kým mimo neho³ opačné hodnoty. Tento rozdiel je zdrojom množstva situačného humoru.

Ďalším spôsobom tvorby humoru v Pratchettových románoch sú paródia a pastiš iných diel a žánrov. Napríklad v románe *Sestry strigy*.⁴ nachádza autor opäť inšpiráciu u Shakespeara a postava šaša je paródiou postavy Hamleta. (Šašo je kráľovský syn, ktorému strýko ukradol trón, keď najprv zavraždil jeho otca.) Ďalšou parodovanou postavou je Tolkienov Aragorn v Pratchettovom stvárnení v postave seržanta Karotku v románoch o mestskej hliadke⁵. Vydarenou a ľahko identifikovateľnou satirickou paródiou je postava barbara Cohena. Autor sa pri jeho tvorbe zjavne inšpiroval známym hrdinom fantasy žánru barbarom Conanom⁶, ktorý sa preslávil najmä vďaka filmovému spracovaniu s Arnoldom Schwarzeneggerom v hlavnej úlohe. Aj v tomto prípade humor vzniká porušením stereotypu kladnej postavy hrdinskej fantasy, teda pravidla mladosti, fyzickej sily, mužnej krásy, poctivosti a úprimnosti. Pratchettov barbar Cohen⁷ má deväťdesiat rokov, je starý, slabý a veľmi prefikáný, prežívajúci hlavne vďaka svojej prefikanosti. Cohenove činy nie sú motivované nejakými ušľachtilými pohnútkami, ale túžbou po dobrodružstve, zlate a bohatstve.

Uplatnenie pastiša je u Pratchetta rovnako časté ako paródia. Romány *Plochozeme* tematicky zaradené do podskupiny o mestskej hliadke sú napísané ako pastiš detektívneho románu z prostredia policajného okrsku. Okrem toho autor využíva pastiš aj na imitovanie individuálnych, žánrovo typických scén, keď humor je opäť produktom opozície zaužívaného, a teda očakávaného s realizovaným, novým a neočakávaným. Príklad takejto situácie je v románe *Čarodejnice na cestách*. V tomto texte pricestujú tri čarodejnice do dediny, ktorá svojím opisom zodpovedá našej predstave dediny sužovanej upírmí. Túto predstavu si čitateľ vytvorí na základe prečítaných románov a videných filmov, a tak, keď začne čítať o bledých ustráchaných dedinčanoch, tmavom hrade na kopci nad dedinou, vencoch cesnaku a strachu zo súmraku, je mu jasné všetko to, čo postavy románu nevedia a nad čím sa udivene pozastávajú, aj keď slovo upír sa v texte vôbec nevyskytuje. Pre navodenie správnej atmosféry je dôležitá aj funkcia rozprávača - pozorovateľa situácie- poznamenávajúceho, že príchod čarodejníc do dediny zbadal aj veľký netopier a okamžite sa spustil k hostincu v snahe vletieť dnu. Komický moment nastáva, keď jedna z čarodejníc, vlastníčka veľkého agresívneho kocúra, otvorí okno izby a okenicou omráči číhajúceho netopiera. Ten spadne na zem a zožerie ho veľký starý kocúr jednej z čarodejníc. Vzhľadom na známe upírske romány, by si určite nikto nepredstavoval takýto koniec strašného upíra, ktorý už zrejme dlho trápil celú dedinu.. Riešenie problému je nezvyklé, nečakané, a preto vtipné a veselé. Jeho rozuzleniu však predchádza atmosféra tajomného a zlovestného, charakteristická pre upírske romány, ktorá graduje, a jej nezvyké vyvrcholenie je preto ešte komickejšie.

² Čarodejniciam slúži iba ako rekvizita.

³ Na úrovni čitateľa.

⁴ Wyrd Sisters, 1988, česky - Sestry soudné.

⁵ Viac v J. Waldnerová: De/konstrukcia fikčných svetov.

⁶ R.E. Howard publikoval v roku 1932 príbehy v magazíne *Weird Tales* a neskôr knižne.

⁷ *Interesting Times*, 1994; česky - Zajímavé časy.

Rovnako ako v Pratchettových románoch, rôzne formy intertextuality sa podieľajú na humornej stránke niekoľkých diel amerického autora Gore Vidala. Vidal je známy nielen rozsiahlymi vedomosťami z oblasti histórie, politiky a umenia, ale aj ich spracovaním v historických fikciách. V porovnaní s ostatnou Vidalovou tvorbou sú romány *Amerika! (Duluth)* a *Priamy prenos z Golgoty* literárnymi experimentmi určenými hlavne pre intelektuálneho čitateľa s vedomosťami rovnakého druhu ako sú autorove, pretože iba takýto čitateľ dokáže odhaliť a oceniť jeho jednotlivé hry, drobné vtipy a vlastne aj celý zmysel týchto sofistikovaných textov. Prvý z románov napísal ako pastiš soapopery, využívajúc jednotlivé znaky tohto nízkorozpočtového televízneho žánru na vytvorenie satirického obrazu povrchnej americkej spoločnosti. V druhom románe sú nosnými prvkami konfliktu a zároveň objektmi parsifláže medzisvetové totožnosti vytvorené na podklade dôležitých biblických osobností. Rozdiel medzi historicky známymi biografickými údajmi a verziou, ktorú ponúka Vidalova fikcia, vytvára rozpor medzi známym a novým, a teda aj priestor pre čitateľov údiv a úsmev.

Intertextualita produkujúca humor je charakteristická pre tvorbu W. Allena, známeho najmä v spojení s filmom. V jeho poviedkovej tvorbe je množstvo príkladov uplatnenia satirického pastiša a paródie. V poviedke Postava Kugelmassa zo zbierky *Vedľajšie účinky*⁸ je objektom jeho paródie Flaubertova Ema Bovaryová, v literatúre považovaná za archetyp reprezentujúci údel vzdelanej ženy v 19. storočí. Jej priamou transformáciou je Kugelmass, starnúci profesor filozofie, protagonistka poviedky. Rovnako ako Flaubertova hrdinka aj Kugelmass kričí, že chce lásku a romantiku, v skutočnosti však hľadá dobrodružstvo bez následkov. Ak Ema Bovaryová reprezentovala istý typ postavy, potom postava Kugelmassa je tiež zobrazením oslabeného postavenia mužov v dvadsiatom storočí.

Je známe, že paródia a pastiš, metódy hojne používané v postmodernej literatúre na produkciu humoru, majú svoj pôvod v antike. Nikdy však neupadli do zabudnutia, a preto ich využívanie v tvorbe nie je ničím novým. Novým je však prístup, akým súčasní autori spracovávajú klasické témy a transformujú postavy. Novým je ironický nadhľad ich prístupu, dominujúci celým dielom a humor, ktorý vzniká na základe rozporu čitateľových očakávaní, vytvorených na základe istej mentálnej koncepcie, a autorovej realizácie; teda ako dôsledok kontrastu medzi klasickým, tradičným na jednej strane a novým, nezvyklým, neočakávaným a často šokujúcim na strane druhej.

Literatúra:

- ADAMKA, P.: Ruský vtíp? Vtíp ako literárny žánr. In: Xlinguae.eu. 1/2009, ISSN: 1337-8384
- ALLEN, W.: Postava Kugelmassa. In: Vedľajšie účinky. Praha: Argo. 2003
- BOOTH, W., C.: A Rhetoric of Irony. Chicago: The University of Chicago Press. 1975
- COLEBROOK, C.: Irony (Critical Idiom). New York: Routledge. 2004
- ČAPEK, K.: Marsyas. Jak se do dělá. Praha: Československý spisovatel, 1984
- CHANDLER, D.: The TV Soap Opera Genre and its Viewers. Soaps. Html 1994
- DOLEŽEL, P.: Heterocosmia. Fikce a možné světy. Praha: Karolinum. 2003
- FOLETTEN, H., L., SHANKS, N.: Belief and the Basis of Humor. In: American Philosophical Quarterly, 1999, s.329
- GENETTE, G.: Palimpsests. London: Nebraska University Press. 1997
- GERAGHTY, Ch.: Women and Soap Opera: In: The Polity Reader in Cultural Theory. Cambridge: Polity Press 2004
- HRYCH, E.: Dějiny světového humoru. Praha: Marsyas, 1994
- HUTEON, L.: The Politics of Postmodernism. New York: Routledge 2004
- HUTEON, L.: A Theory of Parody. New York: Methuen. 1985
- HUTEON, L.: irony's edg: the theory and politics of irony. New York: Routledge 2005
- HUTEON, L.: A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction. New York: Routledge. 2004
- CHAPMAN, A., J., FOOT, C., J.: Humor and Laughter. Theory, Research and Applications. Congress Library USA. 2007
- ECO, U.: O některých funkcích literatury. In: O literatuře. Praha: Argo. 2004
- ECO, U.: The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts. Bloomington: Indiana University Press Press. 1984
- FLAUBERT, G.: Pani Bovaryová. In: Pani Bovaryová, November, Bláznove pamäti. Bratislava: Tatran. 1989
- IRWIN, W. R. The Game of the Impossible: A Rhetoric of Fantasy. Urbana: University of Illinois Press, 1976
- JOE, J.: 2004. Tymeless myths (Norse Mytology) A: the Nibelungenlied. Htm. (20. 10. 2008)
- KRICHTAFOVITCH, I: Humor Theory: Formula of Laughter. Denver, Colorado: Outskirts Press, Inc. 2006
- LEGG, C.: 2005 The Meaning of Meaning-Fallibilism: file://A:\ Cathy Legg – The Meaning of Meaning-Fallibilism.htm. 2005

⁸ *Side Effects, 1975*

- LYOTARD, J. F.: O postmodernismu. Praha: Filosofický ústav AV ČR. 1993 MACEY, D.: Dictionary of Critical Theory. England. Penguin Books. 2001
- McHALE, B.: Constructing Postmodernism. London, New York: Routledge. 2001
- McHALE, B.: Postmodernist Fiction. London, New York: Routledge. 2001
- MOCNÁ, D. – PETERKA, J. a kol.: Encyklopedie literárních žánrů. Praha – Litomyšl: Paseka. 1994
- NUNNING, A.: Lexikon teorie literatury a kultury. Brno: Host. 2006
- PAXMAN, J.: Angličané. Portrét národa. Praha: Academia. 2006
- PAULOS, J., A.: Mathematics and Humor. Chicago and London: The University of Chicago Press. 1992
- PETŘÍKOVÁ, D.: Transtextuálně vzťahy. Paródia, pastiš. In: Podoby ironického módu. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa. 2000
- PETŘÍČEK, M.: Foucaultův pohled. In: Signum Temporis. Texty o semiologii a filozofii. Ivanka pri Dunaji: FR & G knižná edícia časopisu Fragment. 2009
- POKRIVČÁKOVÁ, S.: Karnevalová a satirická groteska. Nitra: Garmond. 2002
- POVCHANIČ, Š.: K poetike Flaubertovho románu. In: Literárne grafikony. Bratislava: Stimul. 1996
- POVCHANIČ, Š.: Medzníky európskeho románu. In: Pani Bovaryová, November, Bláznove pamäti. Bratislava: Tatran 1989
- PRATCHETT, T.: Čarodejky na cestách.. Praha: Talpress. 1996
- PRATCHETT, T.: Soudné sestry. Praha: Talpress. 1995
- PRATCHETT, T.: Zajímavé časy. Praha: Talpress. 1998
- PRINGLE, D.: The Definitive Illustrated Guide to Fantasy from the Legend of King Arthur to the Magic of Harry Potter. Dubai: Carlton books. 2003
- VIDAL, G.: Přímí přenos z Golgoty. Evangelium dle Gorea Vidala. Praha: Naše vojsko. 1995
- VIDAL, G.: Amerika! (Duluth). Praha: Dita. 1993
- WALDNEROVÁ, J.: De/konstrukcia fikčných svetov. FFUKF Nitra: 2008 WALDNEROVÁ, J.: Poetika Pratchettovej Plochozeme. In Medziliterárnosť: kontexty a autorská poetika textu. Prešov: Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta. 2005
- WALDNEROVÁ, J.: 2005. Fantastický svet Plochozeme Terry Pratchetta. In: Zborník z vedeckej konferencie interných doktorandov. Nitra. 2005
- WALDNEROVÁ, J.: Od hrdinského a vznešeného k veselému a smiešnemu. In: Významové a výrazové premeny v umení 20. storočia. Prešov : FF Prešovská Univerzita. 2005
- WALDNEROVÁ, J.: Plochozem v kontexte literárnej fantastiky. In Retrospektíva a perspektíva v edukácii 2 : zborník z medzinárodnej konferencie. Nitra : PgF UKF. 2005
- WINOKUR, J.: The Big Book of Irony. New York: Saint Martin's Press Inc. 2007
- ŽILKA, T.: Vadamecum poetiky. Nitra: FFUKF. 2006
- ŽILKA, T.: Postmoderná semiotika textu. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa - Filozofická fakulta. 2000

PaedDr. Jana Waldnerová, PhD.
Jazykové centrum
Filozofická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa
Hodžova 1, 949 74 Nitra
Slovakia
e-mail: jwaldnerova@ukf.sk

"Passe Muraille" - sculpture by Jean Marais, Paris (Photo by P. Adamka)

EVA STRANOVSKÁ

ABSTRACT

The article deals with theoretical, methodological and pragmatic issues of foreign language teaching. Inquiry into language is shifted from traditional psycho-linguistic perspective to social and pragma-linguistic perspective. Attention is being paid to relevant factors in the process of foreign language teaching process, foreign language teaching models, cognitive and teaching styles and methods.

Teória osvojovania jazyka ako i jej následná aplikácia prežíva v súčasnej dobe *“obrat k jazyku”* resp. dynamický rozvoj, čo je spôsobené dôsledkom požiadaviek modernej spoločnosti, ktorá apeluje na komunikáciu v cudzích jazykoch, poznanie kultúrneho kontextu krajiny cieľového jazyka - *rozvíjanie a tréning jazykovej skúsenosti detí, adolescentov i dospelých* - porozumenie čítaného, počutého textu a komunikátu, správne používanie morfológicko-syntaktických štruktúr a fonetickej stránky jazyka, kultúrne vyjadrenie vlastných názorov, kritické posúdenie čítaného textu, diskutovanie a polemizovanie. S touto problematikou sa nám spája i oblasť **kognitívnej štrukturácie** /*kategorizácie fráz, tvarov, syntaktických štruktúr, výrazových prostriedkov, lingvistických štýlov v kontexte istoty a neistoty používania týchto aspektov a neurčitých situácií, ktoré komunikácia v cudzom jazyku v procese štúdia prináša*/, **kognitívneho štýlu** /*spôsob vnímania lingvistických situácií, individuálne preferencie, odlišnosti v kognitívnych procesoch, ktoré zahŕňajú všetky procesy, na základe ktorých sa získava poznanie: percepcia, obrazotvornosť, pamäť, riešenie problému a myslenie a nadväzne i v postojoch, pri uchopení problému a jeho riešení.* (in Sarmány – Schuler, Stranovská 2009)/ resp. apel na myšlienkovú flexibilitu, kritické myslenie, rozhodovanie jednotlivca, schopnosť jednotlivca odpútať sa od zaužívaných výrazových prostriedkov a používať i **lingvistickú tvorivosť**, čím sa rozvíja **lingvistická intuícia** pri osvojovaní cudzích jazykov. Chomsky (in Bačová 2009) poníma lingvistickú intuíciu používateľa jazyka ako jeho úsudky o správnosti jazykových prejavov a správnych vzťahoch medzi nimi. Sme schopní posudzovať správnosť jazyka bez toho, aby sme vedeli ako to robíme. Naša lingvistická intuícia spočíva v našej lingvistickej kompetencii, čo niektorí bádatelia (Potter, Wetherellová, 1997) označujú ako zdôvodňovanie v kruhu.

Dôležitosť tu zohráva i **pozitívne sebahodnotenie jednotlivca**. Viacerí autori považujú *cit sebaúcty* (obsiahnutý v sebahodnotení) za hlavný ľudský cit, ktorému sú všetky ostatné city podriadené (McDoughal, Maslow, in Čačaná, 1998, Gurňáková 2002, Kopal, Kolenc 2008, Blatný, Osecká, Macek, Hřebíčková, Čermák, Urbánek, Řehulková, Hrdlička 1994, 1997, 1998, 2001, 2007, 2008, Gereková, Sarmány Schuller 2005, Kollárik, Sollárová, 2004 a i). *Pozitívne myslenie* podporuje pozitívne sebahodnotenie, predpokladá úspešnosť a životnú spokojnosť jednotlivca. Ruisel (2000) pokladá *sebahodnotenie za regulátor kognitívnych výkonov, rozhodovacích procesov*, a tým aj procesov riešenia problému. *Zistil, že jednotlivci s vyšším sebahodnotením majú vyššiu výkonovú motiváciu, lepšiu neúmyselnú pamäť*. Práve neúmyselná pamäť v psycholingvistickom kontexte zohráva podstatnú úlohu pri prirodzenom osvojovaní si cudzieho jazyka, čo podporuje vyššiu trvácnosť poznatkov. **Prirodzené osvojovanie cudzieho jazyka**, osvojovanie cudzieho jazyka v prirodzenom prostredí – prostredníctvom rozhlasu, televízie, časopisov, kultúrnych podujatí, výletov, študijných pobytov, taktiež zavedenie CLIL (Content and Language Integrated Learning, vyučovanie jednotlivých školských predmetov v cudzom jazyku) podporuje viacero výskumníkov v psycholingvistických vedách, Lojová (2005, 2008), Pokrivčáková (2008, 2009), Farkašová (2008), Hanušová, Najvar (2008), Horváthová (2009), Reid (2009), Stranovská (2009), Varela (2004) a i.

Čo sa týka procesu **prirodzeného osvojovania cudzích jazykov**, vyskytuje sa tu viacero premenných – skúsenosť, napodobňovanie, prax, motivácia, interakcia, interkultúrnosť a pod., ktoré majú vplyv na istotu a neistotu pri osvojovaní si cudzieho jazyka. V prvých fázach sa väčšina jednotlivcov snaží využívať tie stránky svojej osobnosti, v ktorých si dôveruje, pociťuje silu a psychologickú istotu. **Potreba istoty**, bezpečia patrí k najžiadanejším cieľom jednotlivca – obranný mechanizmus na *novosť, náročnosť, neurčitost' situácie* pri osvojovaní a následnom používaní jazyka. Sprievodným javom sú negatívne afektívne faktory ako neistota pri

aplikovaní lingvistických štruktúr, frustrácia z náročnosti jazyka, znížené sebavedomie, bariéra príp. neochota komunikovať, čím sa obmedzujú možnosti prirodzenej komunikácie.

Spomínané psycholingvistické aspekty sa dostávajú do situácie protikladne pôsobiacich síl s **lingvistickým rastom jednotlivca a jeho lingvistickou kompetenciou**. Každý, kto chce rásť, efektívne sa vzdelávať, je potrebné podstúpiť i určité riziká resp. riskovanie v lingvistickej aplikácii i napriek riziku nesprávneho použitia.

To je jedno zo základných životných dílém. Či budeme žiť v istote, v stereotype, alebo budeme skúšať, experimentovať ako uspejeme. **Rast a riskovanie** považujeme za nevyhnutné predpoklady pre zvýšenie vlastného sebavedomia, hrdosti, sebalásky i *lingvistickej sebaistoty*.

Kováč (2007) považuje istú mieru psychickej neistoty ako pozitívny faktor, ktorý vplyva resp. optimálne reguluje ľudské správanie.

Neočakávame, že študent bude prezentovať lingvistické javy hneď v prvej fáze, i fáze experimentovania, spracovávaní, ale dopracuje sa k tomu postupným dozrievaním, doladovaním nových vedomostí na základe skúsenosti z vlastného lingvistického experimentovania, skúsenosti z lingvistického prostredia resp. používania cudzojazyčných výrazových prostriedkov v rôznych situáciách, kde si utvrdzuje správnosť naučených poznatkov, overuje si hypotézy o fungovaní pravidiel, čo vedie k utváraní *jazykového citu/lingvistickej intuície a postupnej automatizácii cudzojazyčných zručností*.

Z toho dôvodu navrhujeme pri osvojovaní cudzích jazykov aplikovať metódy aktívneho sociálneho učenia, resp. **lingvistické intervenčné programy**, ktoré vychádzajú z praktík sociálno – psychologického výcviku a praktík vyučovacieho procesu cudzieho jazyka. Ide o sprostredkovanie jazyka prostredníctvom *skúsenostného/experienciálneho učenia* (bližšie in Stranovská, 2009) v navodenom jazykovom prostredí, ktoré sprostredkováva prirodzené prostredie cieľového jazyka v umelých podmienkach. Časové trvanie tohto procesu závisí od mnohých faktorov ako je náročnosť lingvistických javov, ich frekvencovanosť v diskurze, spôsob a vplyv facilitácie, individuálne osobitosti učiaceho sa jednotlivca, a pod.. Výsledkom takéhoto pôsobenia predikuje vyššiu kvalitu, trvácnosť resp. stabilitu lingvistických štruktúr, frazeologizmov ako i morfológicko – syntaktických pravidiel, štylistickú, sémantickú diverzitu ako i zvýšenie sebaistoty, cudzojazyčného povedomia, neustálemu rastu v cudzojazyčnom vývine a úspešnosti v lingvistickej aplikácii.

Pri týchto atribútoch treba brať do úvahy **faktory podieľajúce sa na učení cudzieho jazyka**. Farkašová (2008) analyzuje nasledovné faktory – inteligencia (lingvistická), osobnostné vlastnosti a charakteristiky, motivačné, vôľové, postojoyé, emocionálne premenné, štýly učenia žiaka i učiteľa, sociálne prostredie, spoločensko – ekonomické, demografické podmienky.

Pri osvojovaní jazyka je potrebné odlišiť, či ide o *osvojovanie materinského jazyka – prvého jazyka alebo cudzieho jazyka – druhého jazyka*. Štúdium jazyka a jeho osvojovanie siaha hlboko do histórie. Počiatkové výskumy sa venovali psychologickému skúmaniu teórií osvojovania jazyka, ktoré súviseli s osvojovaním materinského jazyka. Už sv. Augustín zastával intuitívne presvedčenie, že jazyku sa dieťa učí tak, že sleduje, ako dospelí pomenovávajú veci, a pridŕžiava sa ich pravidiel. Túto myšlienku sa snažil potvrdiť aj zakladateľ behaviorizmu Skinner, ktorý sa usiloval prezentovať jazyk ako systém naučených reakcií /mechanické osvojovanie/, spružený spätnoväzbovými prvkami. Chomsky však ukázal, že takéto koncepcie nemajú nijakú nádej na vysvetlenie faktu, že dieťa sa s pozoruhodnou rýchlosťou učí jazyk. Väčšina výpovedí, ktoré dieťa počuje, je totiž útržkovitá, neúplná a nedostatočná. Chomsky (in Černý, 2005) poukazuje na to, že nie je možné osvojiť si jazyk iba na základe vstupu z prostredia /neprikladá prostrediu dôraz, skôr ho ponecháva v úzadí/ – dieťa musí mať určitý mentálny modul, ktorý orientuje jeho pozornosť a organizuje jeho jazykové napredovanie patričným smerom. Jazyk nie je sociálnou konštrukciou, ale plodom interakcie špecializovaného mentálneho modulu /generatívna gramatika, vyzdvihuje vrodene lingvistické predispozície/ a príslušných sociálnych interakcií. Chomského teória mala revolučný vplyv na lingvistiku, silný vplyv na kognitívnu psychológiu a dôležitý vplyv i na sociálne vedy. Kognitívnych psychológov priťahovalo overovanie jazykových univerzálií a lingvistických transformácií, skúmanie vzťahu myslenia a jazyka /jazyk ako prostriedok, ktorého úlohou je sprostredkovať myslenie, predpokladané psychické procesy, ktoré prebiehajú v hlave osoby, spracovávanie informácií a pod./ Kognitívna psychológia vysvetľovala tradičným spôsobom i sociálnu interakciu medzi ľuďmi – je dôsledkom mentálnych procesov alebo mentálnych entít jednotlivcov.

Sociálne skúmanie jazyka /semiológia, teória rečových aktov, etnometodologické skúmanie jazyka, analýza diskurzu, jazyk a kultúra, interkultúrnosť a komunikácia a pod. / tento sled javov otočilo – samotné mentálne predstavy jednotlivca sa vytvárajú a prebiehajú v interakcii, sú dôsledkom interakcií, vytvárajú sociálny svet. Chápanie jazyka ako konania sa posúva od psycholingvistickej perspektívy k *sociálnej perspektíve* – je zakotvený v špecifickej kultúre, vyjadruje kultúru krajiny.

Jazyk – médium a udržiavateľ sociálneho života chýba vo väčšine výskumov v psychológii.

Bačová (2009) uvažuje o výskumnej situácii, vníma stručné a štandardizované inštrukcie ako zábranu v komunikácii ľudí vo výskumnej situácii, pričom sociálny život mimo výskumných situácií spočíva práve v rozprávaní.

Súčasný výskum v psycholingvistiky

Súčasný výskum v oblasti psycholingvistiky smeruje k aplikačným možnostiam, stratégiám efektívnej edukácie a úspešného štúdia resp. osvojovania a používania cudzích jazykov (Lojová 2008), k podpore jazykovej kompetencie v kontexte sebazoznania a kognitívnej štruktúry (Stranovská, 2009), k fenoménu neistoty a istoty pri osvojovaní cudzích jazykov (Stranovská, 2009), ďalšie výskumné sondy zisťujú vzťah školskej úspešnosti a jazykovej kompetencie (Farkašová, 2008) osvojovanie cudzieho jazyka u nadaných detí (Farkašová, 2009), vzťah integrovaného vyučovania resp. metódy CLIL a jazykovej kompetencie (Pokrivčáková, 2008), motivačnú štruktúru žiakov mladšieho školského veku (Pokrivčáková, 2008), e-learning a stratégie vyučovania pri rozvíjaní jazykových zručností- počúvanie s porozumením a čítanie s porozumením (Horváthová, 2009), e-learningové kurzy a efektívnosť vyučovania cudzích jazykov (Veselá, 2009, Munková, 2009, Malá, 2009, Horváthová, 2009), kognitívne spracovávanie lingvistických štruktúr (Stranovská, 2009, Benčíč, 2009), vzťah jazyka a kultúry, frazeologizmy cieľového jazyka, sociolekty v interkultúrnej komunikácii (Reid 2009), osvojovanie cudzieho jazyka v mladšom školskom veku a jeho prínosy i úskalia (Hanusová, Najvar, 2008, Lojová, 2008, Tandlichová, 2008), vplyv detskej literatúry na úspešnosť vo vyučovaní cudzieho jazyka (Žemberová, 2008), problematiku frazeologizmov (Horváthová, 2009), mozgovú kompatibilitu vyučovania (Valábik, 2009), axiologické princípy obdobia schematizmu vo vybraných detských periodikách a ich interkultúrny dopad na detského čitateľa, vplyv piesní na osvojovanie cudzieho jazyka (Winklerová, 2009) a i.

Výskumné sondy versus reflexie študentov a učiteľov

Väčšina výskumov má aplikačný charakter s vekovou skupinou detí školského veku a adolescentmi. Menej zdrojov nájdeme v súvislosti s učením sa cudzieho jazyka u dospelých. Je potrebné apelovať na potrebu kvalitnej pregraduálnej i postgraduálnej prípravy učiteľov cudzích jazykov pre rôzne vekové skupiny najmä v oblasti metodického a didaktického vybavenia, výborného praktického používania cieľového jazyka a poznania modelov osvojovania cudzieho jazyka v prepojení s poznaním individuálnych osobitostí ontogenetického vývinu detí i dospelých.

Zameriavame sa na učiteľov cudzích jazykov v pregraduálnej i postgraduálnej príprave a ich percepciu, kognitívnu štruktúru cudzieho jazyka a fenomén istoty a neistoty pri používaní lingvistických štruktúr - intrapersonálne ukotvenie jazyka následne i interpersonálne ukotvenie v kultúrnom kontexte cieľovej krajiny resp. interiorizácia a exteriorizácia získaných poznatkov z oblasti lingvistických disciplín.

Tieto aspekty sme monitorovali v priebehu kurzu psycholingvistiky a pragmatickej lingvistiky na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, na katedre lingvodidaktiky a interkultúrnych štúdií u študentov interného a externého štúdia /učiteľov/.

V úvode kurzu psycholingvistiky sme sa venovali očakávaniam študentov, učiteľov a v závere sebareflexiám sprostredkovaných koncepcií a spracovania informácií študentmi a učiteľmi, hodnoteniu splnenia očakávaní.

Študenti interného štúdia viac očakávali teoretické sprostredkovanie teórií osvojovania si cudzích jazykov, ale taktiež konkrétne metódy a stratégie pri vyučovaní cudzích jazykov.

Študenti externého štúdia resp. učelia cudzích jazykov očakávali riešenie konkrétnych problematik pri osvojovaní si cudzieho jazyka ako motivácia, udržanie pozornosti mladších žiakov (predškolákov, žiakov prvého stupňa základných škôl), ako pracovať s postojmi k cudziemu jazyku a používaniu u dospelých, stimulácia k vyššiemu výkonu, čo možno očakávať resp. aké výkony možno očakávať v jednotlivých vekových obdobiach, konkrétna práca v skupinách, účinné metódy na bilingválnych školách, ako priblížiť na hodinách cudzieho jazyka prirodzené prostredie cieľového jazyka a akými metódami rozvíjať prirodzené používanie cudzieho jazyka.

V závere kurzu uvádzali študenti, učelia sebareflexie z učiteľskej praxe a hodnotenia naučeného, získaného materiálu z kurzu psycholingvistiky. Uvedieme niekoľko ukážok sebareflexií študentov interného a externého štúdia:

1. Študent externého štúdia - Už takmer rok pracujem ako lektorka anglického jazyka v súkromnej jazykovej škole. Žiaci sa majú možnosť učiť anglický jazyk individuálne alebo skupinovo. Po absolvovaní kurzu psycholingvistiky i prečítaní študijného materiálu som použila metódu aktívneho sociálneho učenia. Ako napríklad zážitkové učenie na vyučovacej hodine s tematikou *Londýn moje obľúbené mesto* som použila svoje vlastné fotografie z čias keď som žila a pracovala v Anglicku. Všimla som si, že žiaci sa touto formou naučili novú lexiku rýchlejšie a aj sa viac zapájali do konverzácie. Za domácu úlohu som im zadala, aby si na najbližšiu hodinu priniesli vlastné fotografie s ich obľúbeným mesto. Táto hodina bola jednoducho nezabudnuteľná. To sme sa ale všetci o sebe dozvedeli vecí. Týmto sa naša skupina ešte viac zblížila.

2. Študent externého štúdia - Po absolvovaní psycholingvistiky som si uvedomila aké pozitívne skutočnosti a aké chyby som doteraz robila vo vyučovacom procese na prvom i druhom stupni základnej školy. Medzi pozitívnu skutočnosť môžem zaradiť, že som sa snažila motivovať svojich žiakov za každých okolností, minimálne pochvalou. Uvedomila som si, že som preceňovala zákon opakovania vo výučbe anglického jazyka na prvom stupni u žiakov štvrtého ročníka. Príliš som sa snažila, aby si žiaci štvrtého ročníka zapamätali všetky gramatické pravidlá, čo ešte neboli schopní prijať. Naopak už teraz viem, prečo si tak ťažko zapamätávali novú lexiku žiaci šiesteho ročníka, ktorých som učila na predposlednej hodine v pondelok a piatok. Minulý pondelok u šiestakov na ich predposlednej hodine, som využila na to, že som im porozprávala o tom ako sa majú doma pravidelne učiť a aké hygienické podmienky by pri učení mali využiť (počúvali sme pri tom od Enye). Minulý piatok som si u tých istých šiestakov skúsila opakovanie slovíčok pomocou hry - autobus z lexiky prebranej od začiatku školského roka. Boli lepšie sústredení a hry sa zúčastnili všetci. Na konci hodiny sa ma spýtali, či si ešte túto hru zahráme, čo som sľúbila a určite použijem tieto ale i ďalšie Vaše hry a metódy aj v iných triedach. Ďakujem Vám veľmi pekne za to, že ste mi rozšírili obzor, viac som sa o sebe naučila a naučili ste ma lepšie motivovať mojich žiakov pri výučbe cudzieho jazyka.

3. Študent interného štúdia - Mňa osobne tieto informácie veľmi zaujali a preto som si mnohé z nich vyhľadala aj na internete. Nad mnohými som sa hlbšie zamýšľala a spomínala na vlastné skúsenosti z minulosti, ako žiačky na ZŠ a strednej škole. Budem sa snažiť a verím, že sa mi podarí úspešne zakomponovať a zužitkovať tieto poznatky v mojej budúcej kariére pedagogičky.

4. Študent externého štúdia - Tieto teoretické poznatky vnímam, ako veľký prínos nielen do mojej učiteľskej praxe, ale aj osobného života. Viac si začínam všimnúť a uvedomovať rozdielnosť v chápaní, prírmaní a spracovaní informácií, ktoré ako učiteľka dávam deťom v škole, no tiež aj spôsob ako príjímam informácie, ktoré sa dostávajú mne. Zároveň si živšie uvedomujem zodpovednosť za podávané informácie a môj vplyv na deti, ktorým môžem ovplyvniť efektívnosť ich učenia.

5. Študent externého štúdia - Ako učiteľ anglického jazyka na športovom gymnáziu ma veľmi zaujíma ako študenti vnímajú fakt, že sa musia učiť cudzí jazyk. Tiež ma zaujíma, ako na nich vplývajú určité motivačné faktory, napr. plusové body alebo mínusové body. Po absolvovaní kurzu som sa inšpiroval a vykonal prieskum, ktorý som si urobil medzi študentmi vo vekových kategóriách 14 až 19 rokov, som sa pokúšal zistiť ako títo študenti pristupujú k samotnému učeniu, ako chápú dôležitosť cudzieho jazyka do ich budúcnosti, kedy sa im najlepšie učí, čiže aký sú typ /ranný alebo večerný/, kde sa im najlepšie učí, kde sa naučia najviac /škola alebo doma/ a aký majú postoj k plusovým bodom a aj mínusovým bodom na hodinách anglického jazyka.

Zhrňujúc študenti interného a externého štúdia apelujú na potrebu a nevyhnutnosť interiorizácie psycholingvistických aspektov a pragmalingvistických praktík, aby ich mohli následne aplikovať vo svojej praxi.

Literatúra:

- ABEL, M. 1998, Chcete úspešne študovať jazyky?. Elita. Bratislava. ISBN 80-8044-045.
- BAČOVÁ, V., 2009. Súčasné smery v psychológii. VEDA, vydavateľstvo SAV Bratislava. ISBN 978-80-224-1068-7
- BENČIČ, 2009, Explication des termes liés aux notions multiculturelles. In: *Ianua ad linguas hominesque reserata II* Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.
- BLATNÝ, M., OSECKÁ, L. 1994, Rosenbergova škála sebahodnocení: Struktura globálneho vzťahu k sobe. *Československá psychologie*, 38, č. 6, s. 481-488.
- BLATNÝ, M., OSECKÁ, L. 1997a, Vztah sebahodnocení a struktury významu já. *Československá psychologie*, 41, č. 4, s. 314-322.
- BLATNÝ, M., OSECKÁ, L. 1998, Zdroje sebahodnocení u životní spokojenosti: osobnost a strategie zvládání. *Československá psychologie* roč. 42, č. 5, s. 385-394.
- BLATNÝ, M., OSECKÁ, L., HRDLIČKA, M. 1998, Zdroje sebahodnocení u temperamentových typů. *Československá psychologie*, 42, 1998, č. 4, s. 297-305.
- BLATNÝ, M. 2001, Osobnostné determinanty sebahodnotenia a životnej spokojnosti: medzipohlavné rozdiely. *Československá psychologie*, č. 6.
- BLATNÝ, M., URBANEK, T., OSECKÁ, L. 2008, Structure of Rosenberg's self-esteem scale: Three Factor solution. *Studia Psychologica*, vol.: 48, n.: 4, pages 371-378.
- CAMPBELL, J. D. 1990, Self-esteem and clarity of self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 538-549.
- FARKAŠOVÁ, E., 2008, Test cudzojazyčných spôsobilostí a jeho použitie pri výbere detí do jazykových tried prvého ročníka v základných školách. In: *Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku*, Eds. Pokrivčáková, S. a kol., PF UKF Nitra. ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179

- FARKAŠOVÁ, E., 2009, Cudzí jazyk ako rozširujúca ponuka vo vzdelávaní nadaných žiakov v základnej škole. *XLinguae.eu/ A Trimestrial European Scientific Language Review* Volume 2, Issue 4 Nitra, October 2009, ISSN 1337-8384
- GURŇÁKOVÁ, J. 2002, Self-complexity, affectivity and extremity in personal theories of reality. *Studia psychologica*, 44, 4, str. 337-345.
- HANUŠOVÁ, NAJVAR, 2008, Raná výuka cizího jazyka. In: *Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku*, Eds. Pokrivčáková, S. a kol., PF UKF Nitra. ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179
- HORVÁTHOVÁ, B., 2009, Aspekty metodiky CLIL vo vyučovaní cudzieho jazyka pomocou e-learningu spojené s rozvojom učebných stratégií študentov. In: Pokrivčáková, S. a kol. *Cudzí jazyky a kultúry v modernej škole*, MU Brno 276 s. - ISBN 978-80-210-4974-1
- HORVÁTHOVÁ, B., 2009, Stratégie rozvíjania receptívnych zručností čítanie a počúvanie v e-learningu. In: *Media4u Magazine*. - ISSN 1214-9187. - Roč. 9, č. 1 (2009), s. 23-25.
- HORVÁTHOVÁ, B. 2009, Les exemples d'équivalence totale dans la traduction des expressions idiomatiques dans l'oeuvre de Hans Fallada « Wer einmal aus dem Blechnapf frisst ». In: *Ianua ad linguas hominesque reserata II Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde*, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.
- KOBAL GRUM, D., KOLENC, J. 2008, Self-concept and competitiveness in three national cultures. *Studia Psychologica*. Vol.: 50, n. 3, p. 291-309.
- KOLLÁRIK, SOLLÁROVÁ, 2004, Metódy sociálnopsychologickej praxe. *Psychologické metódy ako prostriedok poznávania sociálneho priestoru*, Pegas (Eds.), Ikar, Bratislava.
- KOVÁČ, D. 2007, O neistote alebo spochybňovaní našej istoty. In: *Zborník príspevkov z 25. Psychologických dní 2007 Metanoia harmónia človeka*, Stimul, Bratislava, ISBN 978-80-89236-39-8.
- LOJOVÁ, G. 2005, Individuálne osobitosti pri učení sa cudzích jazykov. Bratislava: UK, ISBN 80-223-2069-2
- LOJOVÁ, G. 2008, Psycholingvistická báza kvalitatívnych cieľov ako východisková pozícia pri zavádzaní výučby cudzieho jazyka do primárneho vzdelávania. In: *Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku*, Eds. Pokrivčáková, S. a kol., PF UKF Nitra. ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179.
- MALÁ, E., 2009, La dimension linguistique et interculturelle dans le processus d'internationalisation de la formation universitaire. In: *Ianua ad linguas hominesque reserata II Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde*, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.
- MUNKOVÁ, D., HAŠKOVÁ, A., ZÁHOREC, J., 2008, Development of Electronic Study Materials for Multimedia Supported Teaching. In: *Intersubject Communications in 3D Modeling. Information & Communication Technology in Natural Science Education : proceedings of International Scientific Conference, Šiauliai, 28-29 November 2008*. - Siaulia: Natural Science Education Research Centre, Faculty of Education, ISBN 978-9986-38-943-9. - S. 60-66.
- POKRIVČÁKOVÁ, S. 2008, Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku. PF UKF Nitra, ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179.
- POKRIVČÁKOVÁ, S. 2009, Vyučovanie cudzích jazykov v triedach s individuálne integrovanými žiakmi s poruchami učenia a pozornosti. In: Pokrivčáková, S. a kol. *Cudzí jazyky a kultúry v modernej škole*, MU Brno 276 s. - ISBN 978-80-210-4974-1
- POTTER, J., WETHERELL, M. 1997, *Discourse and Social Psychology*. London.
- REID E., 2009, Kurikulárna reforma na Slovensku – interkultúrne aspekty výučby anglického jazyka v pedagogickej dokumentácii pre prvý stupeň základných škôl. In: Pokrivčáková, S. a kol. *Cudzí jazyky a kultúry v modernej škole*, MU Brno 276 s. - ISBN 978-80-210-4974-1
- RUISEL, I., VÝROST, 2000, *Kapitoly psychológie osobnosti*. VEDA vydavateľstvo SAV Bratislava.
- SARMÁNY SCHULLER, I., GEREKOVÁ, E. 2003, Vplyv sociálno-psychologického výcviku na schopnosť vytvárania kognitívnej štruktúry. In: Sarmány Schuller, I.: *Zborník Práca a jej kontexty - Psychologické dni*. Bratislava: Stimul, s. 295-301.
- SARMÁNY SCHULLER, I., GEREKOVÁ, E. 2002, Dotazník Potreby štruktúry a kros-kulturálne porovnanie variantu junior. In: Sarmány Schuller, I., Košč, M. (Eds.): *Psychológia na rázcestí. Zborník príspevkov X. zjazdu slovenských psychológov*. Bratislava.
- STRANOVSKÁ, E., 2009, *Mosty, prieniky a perspektívy efektívneho štúdia I. Aspekt Nitra*, ISBN 978-80-969641-4-7
- STRANOVSKÁ, E., 2009, *Mosty, prieniky a perspektívy efektívneho štúdia II. Aspekt Nitra*, ISBN 978-80-969641-5-4
- TANDLICHOVÁ, 2008, Výučba cudzích jazykov na ZŠ vo svetle reforiem. In: *Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku*, Eds. Pokrivčáková, S. a kol., PF UKF Nitra. ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179

VALÁBIK, D., 2009 In: Mozgovo kompatibilné vyučovanie cudzích jazykov. In: Benčič, S., Melušová, E, Ianua ad linguas hominesque reserata II Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.

VARELA, D., P., 2004, Osvojovanie cudzieho jazyka. In: Repka, R., Adamcová, L. Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou Teoretické východiská a perspektívy vyučovania cudzích jazykov na rôznych typoch škôl. Retaas, s.r.o. Bratislava. ISBN 80-89113-10-9

VESELÁ, K., 2009, Vyučovanie anglického jazyka pomocou multimediálnej a výpočtovej techniky. In: Sborník příspěvků z konference a soutěže eLearning, MU Brno. ISBN 978-80-7041-971-7.

WINKLEROVÁ, L., 2009, La réflexion sur les principes axiologiques de l'époque du schématisme dans certains périodiques pour enfants et leur portée interculturelle sur le lecteur - enfant. In: Ianua ad linguas hominesque reserata II Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.

ŽEMBEROVÁ, I. 2008, Teaching Language through Literature in the Young Learners' Classroom. In: Inovácie a trendy vo vyučovaní cudzích jazykov u žiakov mladšieho školského veku, Eds. Pokrivčáková, S. a kol., PF UKF Nitra. ISBN 978-80-8094-417-9, EAN 9788080944179

ŽEMBEROVÁ, I. 2009, La littérature pour enfants dans le développement de la compétence interculturelle. In: Ianua ad linguas hominesque reserata II Paris: Asiathèque - Maison des langues du Monde, 2009. - ISBN 978-2-91525596-6. - S. 181-216.

PhDr. Eva Stranovská, PhD.

Katedra lingvodidaktiky a interkultúrnych štúdií, PF UKF Nitra

Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa

Drážovská č. 4, 949 74 Nitra

Slovenská republika

e-mail: estranovska@ukf.sk

XLinguae.eu
European Scientific Language Review

BOOK REVIEWS

Sì. Leggere e capire l'Italia..

ISSN: 1337-8384

(Kučerková, Magda – Laudani, Daniela: Sì. Leggere e capire l'Italia. Nitra: Enigma, 2009. ISBN 978-80-89132-85-0)

After a long silence, a new book for teaching and learning Italian language has come onto the field of higher language education. Daniela Laudani and Magda Kučerková have introduced a book which aim is to help the students of Italian language to understand better the genuine Italian ambient. It is suitable for high schools but also for university students for subjects such as conversation, culture or for practice of various types of language skills. The text, divided into 28 chapters, is completed by a CD-rom with audio material spoken by native speakers, which therefore represents a valuable support to the language education. The transcription of all 27 audiotexts is included in the appendix. The book deals with actual topics accurately selected within the Italian cultural and social reality. The themes vary from traditional educative topics such as family, education, mass media, multicultural ambient, schooling, kitchen, travelling and so on to more specific topics such as women and their careers, models and idols, Italian fashion and similar. One of the most interesting chapters is the one dedicated to Italian neologisms or another dedicated to the Slovak Republic. All chapters include the main text completed with the exercises of various types (conversation, creative incentives or classical grammatical and language exercises). The book is suitable mostly for advanced learners of B1-B2 levels, therefore very suitable for preparing students for secondary final examination (maturita), state exams at language schools or introductory tests to universities. The main text is accompanied by a key to the exercises, which allows students to control themselves. It proposes a number of suggestions about how to work with book as an autodidactic means). The book contains also vocabulary lists and photographic material. The major part of the chapters is divided into two language levels, B1 and B2. That is why comes the division of level of exercises, too. The main task of the exercises is to gain new lexical units; the secondary role is attributed to the grammatical structures. The book can be used for the group work as well as for the individual autonomous language learning. Finally, it can be said that the presented book partially fulfils the great gap within the Slovak market of Italian language school-books.

Natália Rusnáková

(Martinek, Libor: *Identita v literatuře českého Těšínska, Vybrané problémy (studie)*. Opava: Slezská univerzita, 2009. 124 min. ISBN 978-80-7248-547-5)

Identity in Literature of Czech Tesin is the study written by Libor Martinek, literary historian from Silesian University in Opava. In this work the author takes in regard research of social identity forming in Silesian and Tesin region, which has been done by historians, social and cultural anthropologists, ethnographers, ethnologists and linguists, using its outcome to compare, explain, define or determine certain aspects of literature and literary life of the aforementioned region with a special bordering location. Although the main focus is on the literature from 20th century, the text touches also 19th and 21st century literature if it is necessary for the discourse accomplishment.

The text is divided into three main parts, the first one reporting theoretic and methodological background, the second one dealing with culture and history of the area, the third one speaking about its culture and semiotics.

Due to the author's focus on identity, the theoretic part compares several western philosophic approaches (essential, existential and narrative). In Martinek's view, the notion of identity can be well understood only when incorporated into certain relationships (regional, biographic, cultural, political, communal, and act). He thinks that identity functions as an active element, which shows its meaning only if involved into particular connections. Then, after dealing with this general notion, he explains the difference between personal identity and group identity as well as the link of the second one to either an ethnic group or a nation, in the communities where stability and changes of the group identity form have high importance. Because of its marginal importance, the work does not pay much attention to the transformation of an individual author's identity.

Disregarding the great metanarratives, as it is typical for contemporary society, also the research turns rather to certain incarnations, which are, in case of this literature, represented by various comebacks to Polish roots. Nowadays, despite the fact, that there used to be a long claimed aim to integrate their writing into the Polish national literature, the middle generation and young generation of Polish writers create their works in Czech language. Nonetheless, the bond to their Polish origin is indubitable. Martinek maintains that although artistic works of local writers from Czech Tesin are written at the border of Polish and Czech literary life, their best pieces prove that independent artistic achievements do not need metropolitan environment to grow up. Even this part of the country, which might seem quite unimportant and distant, can produce radiant and valuable artistic works of a high influence. This literature, especially poetry, which appears as characteristic for this area, its function, impact in the forenamed region as well as in the whole country and many aspects of approaching this issue form the core of Martinek's publication. Identity in the Literature of Czech Tesin is a thoroughly composed publication build up on a rich theoretical and methodological base, which counts to its high quality. Sometimes the writing rambles from the topic to add some more definitions and theories or lists of items which couldn't be included there for quite obvious reasons, however. These seem rather irrelevant as such parts of text are more bothering than informing. Despite of the last critical remark, this Martinek's text deserves our attention for many other undoubted qualities.

Jana Waldnerová